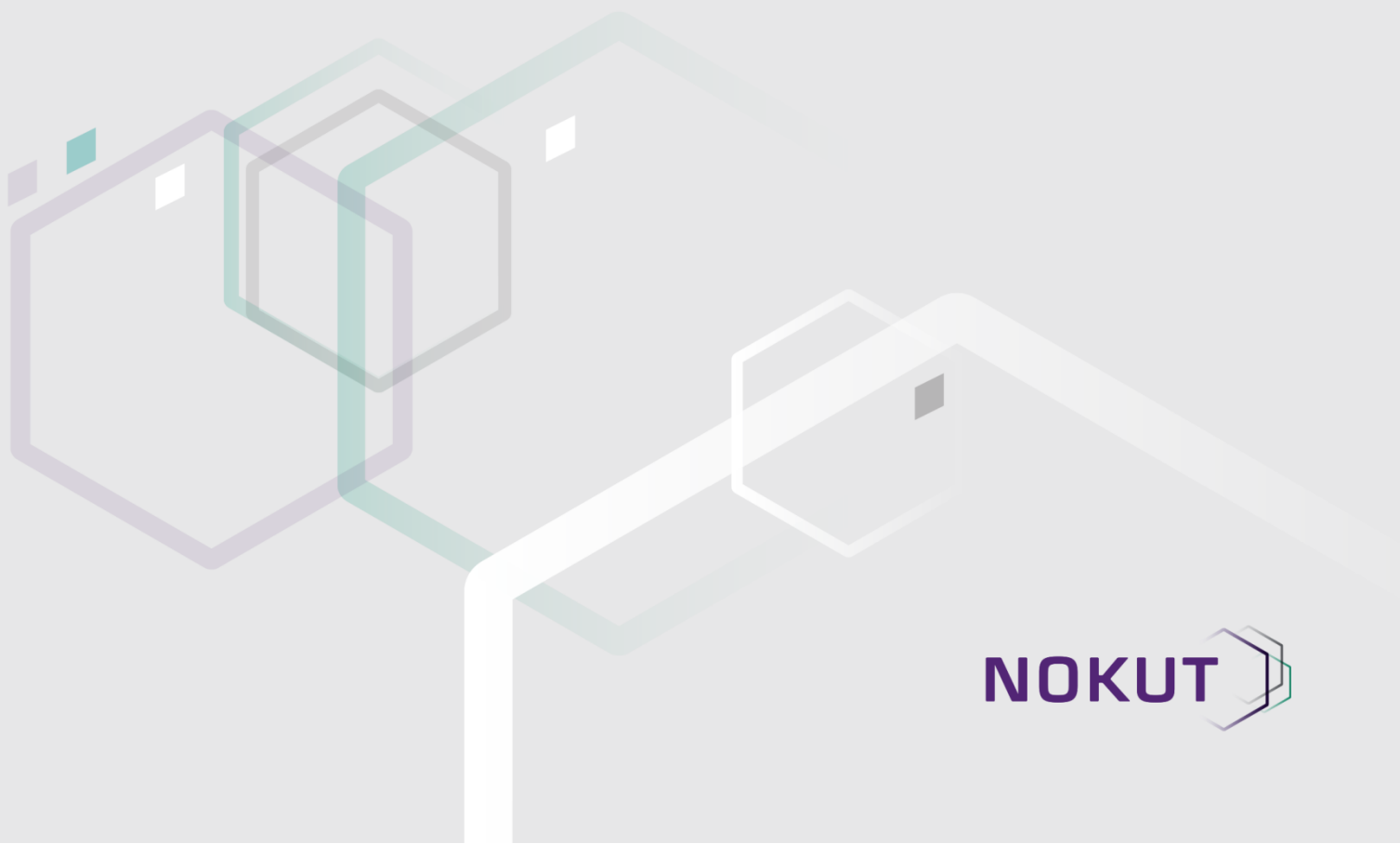

NOKUTs utredninger og analyser

Hva vet vi om kvalitet?

Desember 2016

NOKUT

NOKUTs arbeid skal bidra til at samfunnet har tillit til kvaliteten i norsk høyere utdanning og fagskoleutdanning, samt godkjent høyere utenlandsk utdanning. Med rapportserien "NOKUTs utredninger og analyser" vil vi bidra til økt kunnskap om forhold innenfor høyere utdanning og fagskoleutdanning som har betydning for kvaliteten i studiene og gi økt kunnskap om forhold knyttet til godkjenning av utenlandsk utdanning i Norge. Data til rapportene får NOKUT enten gjennom evaluerings-, akkrediterings- og godkjenningsvirksomheten vår eller som resultat av prosjekter i samarbeid med eksterne.

Vi håper at analysene og resultatene våre kan være nyttige i arbeidet med godkjenning av utenlandsk utdanning og gi ideer og stimulans til lærestedenes arbeid med å kvalitetssikre og videreutvikle utdanningstilbudene.

Tittel:	Hva vet vi om kvalitet?
Forfatter(e):	Stein Erik Lid, Rachel Glasser og Stephan Hamberg
Dato:	15.12.2016
Rapportnummer:	2016-3
ISSN-nr	1892-1604

And what is good, Phaedrus,
And what is not good –
Need we ask anyone to tell us these things?
(Platon ca. 370 år f.Kr.)

Forord

Høgskolene og universitetene er helt sentrale premissleverandører for å løse de store samfunnsutfordringene vi står overfor. Institusjonene har selv ansvaret for kvalitet i utdanningen de tilbyr, mens NOKUT skal bidra til at samfunnet kan ha tillit til kvaliteten på norsk høyere utdanning gjennom forvaltning av regelverk, akkreditering og tilsyn, tilrettelegging av informasjon om tilstanden i sektoren, og aktiviteter som fremmer kvalitetsutvikling. NOKUT mener det er nødvendig å jobbe for en omforent forståelse av hva kvalitet i utdanning faktisk er og hvilke indikatorer som kan brukes for å vurdere utdanningskvalitet. Istedenfor å forsøke å definere begrepet utdanningskvalitet, en øvelse som har vist seg svært vanskelig, ønsker vi å identifisere faktorer som har betydning for studentenes læringsutbytte og utdanningenes relevans¹ og beskrive hvordan disse kan måles og vurderes.

Tittelen «Hva vet vi om kvalitet?» indikerer en utredning som i prinsippet kan være uendelig omfattende. Vi har et stort tilfang av forskning, utredninger, evalueringer og tilsynsrapporter på nasjonalt, internasjonalt, institusjonelt og fagområde/programnivå som alle sier noe om utdanningskvalitet på de ulike nivåene². Målet for dette arbeidet er ikke å sammenfatte alle disse resultatene og framstille en tilstandsrapport for kvaliteten i norsk høyere utdanning. En tilstandsrapport kan bare si noe om tilstanden i ettertid og har derfor begrenset verdi som referanseramme for kontinuerlig monitorering av kvalitet og kvalitetsutvikling. Målet er å sammenfatte hvilke faktorer NOKUT anser som vesentlige for å oppnå kvalitet på studentenes læringsutbytte og å identifisere systematiske og kontinuerlig målbare kilder (indikatorer) for disse. Det inngår også å identifisere kvalitetsområder der vi mangler gode datakilder og vurdere om det er hensiktsmessig å utvikle indikatorer for disse. Rapporten søker å besvare fire sentrale spørsmål:

- Hva er vesentlig for å oppnå kvalitet på studentenes læringsutbytte?
- Hva har vi data/kunnskap om?
- Hva kan måles/hva ønsker vi å måle, som vi ikke har data eller kunnskap om (og hva må vi gjøre for å få denne kunnskapen)?
- Hva kan ikke måles? Og hvordan kan vi bidra til at disse faktorene likevel dokumenteres i arbeidet med å utvikle kvaliteten?

Rapporten er både en selvstendig NOKUT-rapport og et innspill til Kunnskapsdepartementets arbeid med Kvalitetsmeldingen.

---

¹ For mer om kvalitetsområder for studieprogram se NOKUTs policydokument:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Norsk_utdanning/Utdanningskvalitet/Kvalitetsomrader_for_studieprogram_300816.pdf

² I NIFU/IPED prosjektet «Kvalitet i høyere utdanning» (se: <http://www.nifu.no/projects/kvalitet-i-hoyere-utdanning>) er det foretatt en litteraturgjennomgang av forskning på kvalitet i høyere utdanning både nasjonalt og internasjonalt, samt analyse av eksisterende databaser som kartlegger sentrale trekk i studieatferd: Quality in Norwegian Higher Education: A review of research on aspects affecting student learning <http://www.nifu.no/publications/1288405-2/>

Innhold

1	Bakgrunn	1
1.1	Stortingsmeldingen «konsentrasjon for kvalitet» (Strukturmeldingen)	2
1.2	Stortingsmeldingen om kvalitet i høyere utdanning.....	3
1.3	Norsk utdanningskvalitet – noen fakta	3
1.3.1	Norge i verden.....	4
1.3.2	Studentene	4
1.3.3	Kandidatene.....	5
1.3.4	De vitenskapelig tilsatte og institusjonene	5
1.3.5	Fokusskifte: God undervisning = status!.....	6
2	Områder for kvalitet på studieprogramnivå.....	7
2.1	Hvilke faktorer bidrar til god utdanningskvalitet?	7
2.2	Studentenes læringsbane.....	7
3	Eksisterende informasjonskilder og indikatorer for kvalitetsområdene.....	9
3.1	Læringsbane.....	10
3.1.1	Gjennomføring, frafall, studiepoeng- og kandidatproduksjon	10
3.1.2	Studentenes stemme	11
3.1.3	Underviserens stemme	12
3.1.4	Kandidatenes stemme.....	13
3.1.5	Internasjonalisering	14
3.2	Kunnskapsbase	14
3.2.1	Internasjonalt faglig nivå.....	15
3.3	Startkompetanse.....	17
3.4	Læringsutbytte	18
3.4.1	Karakterer.....	18
3.4.2	Læringsutbyttebeskrivelser	19
3.4.3	Sysselsetting – får kandidatene relevante jobber?.....	19
3.5	Utdanningsfaglig kompetanse	20
3.6	Samfunn og arbeidsliv	21
3.7	Læringsmiljø.....	22
3.8	Programdesign	23
4	Initiativer for ny kunnskap	24

4.1	Læringsutbytte	24
	Karakterer	24
	Læringsutbyttebeskrivelser	25
4.2	Studentenes læringsbane.....	26
	Gjennomstrømming	26
	Indikatorer for inntakskvalitet, gjennomstrømming, karakterer og læringsutbytte sett i sammenheng	26
	Underviseres og kandidaters oppfatninger av kvalitet.....	26
	Internasjonalt faglig nivå og internasjonalisering	27
4.3	Utdanningsfaglig kompetanse	28
	Kompetanseprofil blant vitenskapelig tilsatte.....	28
	Undervisning i et faglig fellesskap	28
	Utdanningsledelse	29
4.4	Samspill med samfunnet.....	29

1 Bakgrunn

Teknologiutvikling, et arbeidsliv med mindre rutineoppgaver, en aldrende befolkning som vil legge press på helse- og omsorgssektoren og behovet for en mindre oljeavhengig økonomi forteller oss noe om fremtidens kompetansebehov. Framskrivninger, selv om de alltid vil være usikre, blir metodisk bedre og vil kunne si en god del om hva som er relevante utdanninger fremover.

Vi går en fremtid i møte som endrer seg raskt og uforutsigbart. Fremtidens arbeidsgivere vil vektlegge noen former for generiske ferdigheter mer enn i dag, eksempelvis evner til kritisk og analytisk tenkning, problemløsning, fleksibilitet, innovasjon og omstillingsevne.

OECDs *Skills Strategy Action Report* fra 2014³ vektlegger at Norge bør ha en helhetlig politikk for utvikling av ferdigheter som utvikles på tvers av flere departement. Politikken må sikre at Norge er forberedt på en mer innovativ, kunnskapsbasert og produktiv fremtid. Norge bør sikre et vidt spekter av muligheter for ferdighetsutvikling som svarer på ulike sosiale og økonomiske behov i befolkningen. Det er nødvendig å satse både mot det fremragende i høyere utdanning og forskning og mot yrkesfaglig utdanning av høy kvalitet for å forberede oss på et arbeidsmarked i rask endring.

Med en ny struktur i UH-sektoren vil regjeringen styrke kvaliteten på utdanning og forskning og gjøre fagmiljøene sterkere⁴. Regjeringen vil samle ressursene på færre, men sterkere universiteter og høyskoler i alle regioner. Det er laget kvalitetskriterier for strukturelle endringer. Når det gjelder utdanning, handler disse om målbar effektivitet: Studentrekruttering og studentenes gjennomføring og tidsbruk. Regjeringen sier imidlertid også at adekvat struktur i utdanningssektoren er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig forutsetning for god kvalitet. Regjeringen viser i denne forbindelse til andre satsinger i høyere utdanning som Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning⁵, endringer i finansierings-systemet, vilkår for å utvikle gode fagmiljøer, bedre rekruttering, stillingsstruktur og karriereveier og en egen stortingsmelding om kvalitet i høyere utdanning, (se 1.2).

Produktivitetskommisjonen⁶ peker på at man innen forskning kan bruke kvantitative data for forskningsproduksjon til å konkludere med at forskningskvaliteten har økt mindre i Norge enn i nabolandene våre. I dag finnes det imidlertid ikke data for å kunne gjøre en ønsket vurdering av effekten av kvalitetsreformen på undervisningskvaliteten. Kommisjonen mener videre at styringen av UH-sektoren ikke i tilstrekkelig grad har fremmet en utvikling mot høyere kvalitet, og at den i tillegg har gitt økt byråkratisering. Dagens finansieringssystem får kritikk for å gi uheldige konsekvenser for dimensjoneringen av undervisningstilbudet i høyere utdanning og for å medvirke til lav gjennomstrømming. Vedvarende lav gjennomstrømming innebærer dessuten en sløsing med ressurser.

Kommisjonen er positiv til at sammenslåinger kan bidra til økt kvalitet gjennom at de stimulerer produktiv konkurranse, kan bedre koordinering av kapasitet og bidra til omstilling av miljøer og institusjoner som er for små. Men det er ikke grunn til å tro at sammenslåinger i seg selv vil medføre

---

³ OECD skills strategy report: <http://skills.oecd.org/supplyskills/documents/oecdskillsstrategyactionreportnorway.html>

⁴ Meld. St. 18-2014/15: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-2014-2015/id2402377/>

⁵ Meld. St. 7-2014/15: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Meld-St-7-20142015/id2005541/?ch=1&q=>

⁶ NOU 2015:1: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-1/id2395258/>

betydelige gevinster i form av økt kvalitet eller reduserte kostnader: «Myndighetenes styring må i større grad rettes mot kvalitet, og øvrige hensyn må få mindre betydning.» (s. 38).

Dagens finansieringsmodell for utdanning belønner produktivitet i form av avlagte studiepoeng, og det har vært en bekymring for om denne indikatoren går ut over kvalitetsutvikling. I januar 2015 leverte departementets ekspertgruppe som har vurdert sektorens finansieringssystem sin rapport⁷. Gruppen foreslår at man, i tillegg til avlagte studiepoeng, skal få uttelling for antall uteksaminerte kandidater. Belønning for uteksaminerte kandidater vil kunne virke kvalitetshevende dersom det fører til bedre oppfølging av studentene. Dette kan også bidra til bedre gjennomstrømming. En mulig ulempe vil kunne være at institusjonene «holder på» studentene, og at insentivet på denne måten blir til et disinsentiv for samarbeid mellom institusjoner. Forslaget om å svekke styrken på studiepoeng-insentivet vil i sterkere grad oppfordre institusjonene til ikke å ta opp studenter «på marginalen»⁸, og kan dermed bli et kvalitetsfremmende tiltak.

Ekspertgruppen anerkjenner at mange kvalitetsområder ikke lar seg måle. Den foreslår også langsiktige avtaler mellom institusjonene og departementet, der blant annet samspillet mellom forskning og utdanning skal være en viktig del av avtalene. I denne kontrakten er fem prosent av institusjonenes bevilgning foreslått knyttet til måloppnåelse. En gjennomgang av erfaringer med slike avtaler i en rekke land indikerer at dette er et virkemiddel som i økende grad tas i bruk internasjonalt. Imidlertid tyder erfaringene så langt også på at effektene ikke enkelt lar seg dokumentere⁹.

1.1 Stortingsmeldingen «konsentrasjon for kvalitet» (Strukturmeldingen)

For å gjøre sine vurderinger av kvalitet i UH-sektoren har regjeringen laget et sett kvalitetskriterier for strukturelle endringer som gjelder utdanning. Disse er i stor grad rettet mot innsats- og ramme-faktorer på institusjonsnivå:

- Andel og antall årsverk i førstestillinger
- Søkning til høyere utdanning (studentrekruttering sier noe om utdanningens attraktivitet og mulighet for robuste fagmiljøer)
- Gjennomføring i høyere utdanning
- Studentenes tidsbruk, rapportert i Studiebarometeret
- Publisering, målt ved antall publiseringspoeng ved institusjonene og i de ulike fagmiljøene, publiseringspoeng per faglig stilling og om det publiseres i internasjonale kanaler
- Eksterne forskningsinntekter fra Forskningsrådet og EU
- Størrelse på doktorgradsutdanningene, dvs. antall doktorgradsstudenter og antall avlagte doktorgrader
- Internasjonal orientering, dvs. internasjonalt samarbeid i form av felles forskningsprosjekter og sampubliseringer, felles utdanningsprogrammer og studentutveksling

⁷ Finansieringsutvalgets innstilling (2014):

https://www.regjeringen.no/contentassets/95742f2460c74ee5aecf9dd0d2a8fc9f/finansieringuh_rapport.pdf

⁸ Å ta opp studenter «på marginalen» er et uttrykk som blir brukt i forbindelse med at institusjoner tar opp flere studenter enn de får strategisk bevilgning for, og som innebærer at institusjonene har en «merproduksjon» av studiepoengsenheter som kun er finansiert av den resultatbaserte utdanningskomponenten (RBU).

⁹ Boer, H.F. de and Jongbloed, B.W.A. and Bennenworth, P. and Cremonini, L. and Kolster, R. and Kottmann, A. and Lemmens-Krug, K. and Vossensteyn, J.J. (2015) *Performance-based funding and performance agreements in fourteen higher education systems*. Center for Higher Education Policy Studies, University of Twente, C15HdB014: <http://doc.utwente.nl/93619/7/jongbloed%20ea%20performance-based-funding-and-performance-agreements-in-fourteen-higher-education-systems.pdf>

- Samspill med samfunnet, dvs. bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA), antall kommersialiseringer og omfang av etter- og videreutdanning

Disse kriteriene er også relevante på programnivå, men ingen av dem er direkte mål på kvalitet forstått som kvalitet og relevans på studentens læringsutbytte. Meldingen inneholder imidlertid en beskrivelse av utdanningskvalitet som handler mer direkte om studentens læring og læringsutbytte på programnivå:

- Studentene lærer mest mulig og forbereder studentene godt på en fremtidig yrkeskarriere.
- De blir engasjert i lærestoffet gjennom aktive undervisningsformer og får jevnlig tilbakemeldinger som bidrar til at de utvikler seg faglig.
- Skal studentene utnytte sitt fulle læringspotensial krever det at de investerer tilstrekkelig tid og energi i studiene. God utdanning kjennetegnes ved at det stilles høye krav til studentene.
- Utdanninger av høy kvalitet er forankret i solide fagmiljøer som selv utfører eller baserer seg på forskning. Fagporteføljen er basert på oppdatert forskning, og de som underviser bruker kunnskap om forsknings- og utviklingsarbeid (FoU) for å lære opp studentene i vitenskapelig tenkemåte og metode
- Fremragende undervisere inspirerer og motiverer studentene. For mange utdanninger er nærhet til arbeids og næringsliv og relevans for arbeidslivets behov avgjørende. Det innebærer at studentene utvikler kompetanse til å håndtere arbeidsoppgavene og problemstillingene de vil møte i arbeidslivet.
- Doktorgradsutdanning må være forankret i fagmiljøer som kan utvikle og tilby gode utdanningstilbud, tilstrekkelig veiledningskapasitet, et aktivt forskningsmiljø og gode muligheter for samarbeid mellom faglig ansatte og doktorgradsstipendiater.

Denne beskrivelsen av utdanningskvalitet ligger tett opp til NOKUTs egne vurderinger om kvalitet som vi beskriver i mer detalj i kapittel 2.

1.2 Stortingsmeldingen om kvalitet i høyere utdanning

Stortingsmeldingen om kvalitet i høyere utdanning skal komme vinteren 2017. I arbeidet med meldingen legger Kunnskapsdepartementet til grunn fem faktorer som departementet mener må være en del av sektorens felles forståelse for kvalitet i høyere utdanning:

- Høye ambisjoner på studentenes vegne
- Bruk av studentaktive og engasjerende læringsformer
- Kvalitetskultur og tydelig utdanningsledelse
- Integrering av studentene i det akademiske fellesskapet
- Samspill med arbeidslivet

For å kunne følge utviklingen innenfor disse områdene vil det være behov for å identifisere relevante kvantitative og kvalitative indikatorer.

1.3 Norsk utdanningskvalitet – noen fakta

Vi har i dag flere kilder som kan gi oss et bilde av kvaliteten på norsk høyere utdanning på overordnet nivå, også i et internasjonalt perspektiv. Indikatorene viser at vi jevnt over har et godt utdannings-system uten de store feil og mangler. Under følger noen betraktninger som et nyttig bakteppe for indikatorer på programnivå.

1.3.1 Norge i verden

Norge og Danmark er de OECD-landene som bruker mest offentlige midler av BNP på utdanning¹⁰, og Norge har et utdanningsnivå som ligger over snittet. Vi har også høyest sysselsetting for personer i alderen 25–64 år med høyere utdanning¹¹.

Norske voksne ligger over OECD-snittet når det gjelder lesing, tallforståelse og problemløsning med IKT.¹²

I EU-prosjektet REFLEX¹³ som i 2007 undersøkte utvikling og bruk av kompetanse og arbeidsmarkedssituasjonen blant høyere utdannede i Europa, kom Norge svært godt ut sammenlignet med andre land. I følge denne undersøkelsen vurderer norske kandidater nytten av utdanning som høy. De rapporterer om undervisnings- og læringsformer med positiv effekt på kompetansenivå og melder om klart bedre arbeidsmarkedstilpasning enn gjennomsnittet for alle landene. I tillegg skårer norske kandidater høyt på jobbtilfredshet og «beherskelse av eget fagfelt».

Samtidig sliter vi med høye frafallstall og lav gjennomstrømming sammenlignet med andre land. Bare to av fem studenter fullfører studiene på normert tid¹⁴. Det er imidlertid store variasjoner mellom fagområder og institusjoner både på bachelor- og masternivå.

Norske doktorgradsutdanninger holder gjennomgående høyt internasjonalt nivå. Dette kommer fram av evalueringer fra både 2002 og 2012¹⁵. NIFU-evalueringen fra 2012 konkluderte med at sammenlignet med andre land er det norske systemet godt finansiert, bra organisert og tilbyr svært gode arbeidsvilkår og læringsmiljø for ph.d.-kandidatene, i tillegg til gode karrieremuligheter.

Antallet norske studenter på utvekslingsopphold er stagnerende og andelene fallende. Utvekslingsstudentene er ujevnt fordelt mellom institusjonene. Mens de vitenskapelige høyskolene har en høy utvekslingsandel med nærmere 14 %, ligger andelen ved høyskolene på 3,2 % (og noen høyskoler har rundt 1 %). Norge har relativt mange studenter som tar en hel grad i utlandet sammenlignet med andre land, og den høye gradsmobiliteten gjør at Norge plasserer seg rundt Bologna-målet om at minimum 20 % av studentene skal ha et utenlandsopphold i løpet av studiene. Med flere fremmedspråklige studietilbud har vi fått et økende tall utenlandske studenter inn til Norge, både utvekslings- og gradsstudenter. I 2013 tilbød norske institusjoner totalt 43 internasjonale fellesgrader.

1.3.2 Studentene

Norske studenter er generelt godt fornøyd med studieprogrammene sine (Studiebarometeret). De er også godt fornøyd med relevansen på studiene, selv om det varierer noe mellom fagområder. Minst fornøyd er de med undervisning og oppfølging.

¹⁰ Norge brukte i 2010 8,8 % av BNP på utdanning: [http://www.oecd.org/edu/eag2013%20\(eng\)--FINAL%2020%20June%202013.pdf](http://www.oecd.org/edu/eag2013%20(eng)--FINAL%2020%20June%202013.pdf)

¹¹ OECD Education at a glance (2013): [http://www.oecd.org/edu/eag2013%20\(eng\)--FINAL%2020%20June%202013.pdf](http://www.oecd.org/edu/eag2013%20(eng)--FINAL%2020%20June%202013.pdf)

¹² SSB, 2013: <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/piaac/hvert-10-aar/2013-10-08>

¹³ NIFU STEP (2008): <http://www.nifu.no/files/2012/11/NIFUrapport2008-6.pdf>

¹⁴ Rundt 40 % av studentene gjennomfører bachelorutdanningene på normert tid, og for mastergradsutdanningene er andelene som gjennomfører på normert tid, mellom 36 og 38 %. Se Kunnskapsdepartementets tilstandsrapport for 2015: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tilstandsrapporten-2015/id2409832/>

¹⁵ NIFU-rapport 2012-25: <http://www.nifu.no/publications/951985/>

Vi vet at det er betydelige forskjeller i praksis for karaktersetting mellom institusjoner og mellom fag. Ved noen institusjoner gis det oftere gode karakterer enn ved andre¹⁶. Dette tyder på store variasjoner i utdanningenes faglige nivå og kravene til studentene.

Norske studenter bruker i gjennomsnitt mindre tid på studiene sine (34,1 timer per uke for heltidsstudier) enn det som er fastsatt gjennom ECTS og Studietilsynsforskriften (1500–1800 timer per studieår). Samtidig er norske studenters studieinnsats på linje med studenter i andre europeiske land og Nord-Amerika. Det er imidlertid stor variasjon mellom utdanningstyper. Eksempelvis viser Studiebarometeret at medisin-, arkitekt og sivilingeniørstudenter bruker rundt 40 timer per uke på studier, mens sosiologi-, pedagogikk og studenter ved historisk-filosofiske fag bruker under 30 timer per uke.

1.3.3 Kandidatene

Både NIFUs kandidatundersøkelser og OECD-data indikerer at norske utdanninger er relevante: Kandidatene får jobb. Til tross for en sterk vekst i antall mastergradskandidater det siste tiåret er hovedtendensen at omfanget av mistilpasning i arbeidsmarkedet er lavt. Fra 2013 til 2015 har det imidlertid vært en økning i arbeidsledighet og mistilpasning blant nyutdannede kandidater i naturvitenskapelige fag og teknologiske fag. Dette henger sammen med lav oljepris og lavere aktivitet i oljerelevante næringer.

En NIFU-undersøkelse gjort blant mastergradskandidater og psykologer fra universitetene tre år etter endt utdanning¹⁷ viser at ni av ti kandidatene er fornøyde med utdanningen sin. Psykologer, jurister og sivilingeniører er mest fornøyde, mens andelen «svært fornøyd» er noe lavere blant humanister og samfunnsvitere. Når det gjelder arbeidslivsrelevans, finner vi de samme forskjellene mellom profesjonsfag og mer generelle universitetsutdanninger: Blant jurister, psykologer og sivilingeniører er et overveiende flertall godt fornøyd med arbeidslivsrelevansen, mens humanistene, enkelte realfag og til dels også samfunnsviterne, er langt mindre tilfredse.

Vi vet mye om hva deler av arbeidslivet mener på overordnet nivå. Overutdanning, mastersyke, teknologmangel, lærermangel, sykepleiemangel er begreper som har gått igjen over tid. Dette handler i hovedsak om dimensjonering men sier lite om kvaliteten på de utdanningene som faktisk gis.

1.3.4 De vitenskapelig tilsatte og institusjonene

De vitenskapelige tilsatte er godt fornøyd med kvaliteten og relevansen på studentenes læringsutbytte (NIFU undersøkelse 2013¹⁸ og NOKUT rapporter fra 2011 og 2012¹⁹).

---

¹⁶ Meld. St. 18-2014/15: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-2014-2015/id2402377/?ch=1&q=>

¹⁷ NIFU rapport 2013-41: <http://www.nifu.no/publications/1063236/>

¹⁸ NIFU rapport 2014-6: <http://www.nifu.no/publications/1129832/>

¹⁹ NOKUT rapport 2011-12:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/UA/2011/Haakstad_Jon_NOKUTs_kvalitetsbarometer_2011-2.pdf og NOKUT rapport 2012-5:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/UA/2012/Haakstad_Jon_og_Nesje_Katrine_Oppfatninger_om_kvalitet_2012-5.pdf

Andelen førstestillinger blant vitenskapelig tilsatte steg fra 57 til 68 % i tiårsperioden fra 2004–2013. Det viser at institusjonene har satset sterkt på kompetanseheving. Forskjellen i personalets kompetanse mellom høyskolene, universitetene og de vitenskapelige høyskolene er også mindre enn før²⁰.

Utviklingen viser en stadig økning i antall studieprogrammer. I følge Kunnskapsdepartementets tilstandsrapport har antall studietilbud på master- og bachelorgradsnivå det siste tiåret økt med henholdsvis 9 og 19 %.

1.3.5 Fokusskifte: God undervisning = status!

NOKUT observerer at det nå skjer en fokusdreining i sektoren. Svært mange utdanningsmiljøer rapporterer om økende aktivitet når det gjelder å investere tid og ressurser i å utvikle nye læringsformer og i å analysere resultatene av denne innsatsen. Undervisning og utdanning synes å få økt status. Sentrene for fremragende utdanning (SFU) har bidratt til dette gjennom å etablere arenaer for analyse av egen og andres undervisning i et kollegialt fellesskap og gjennom forskningsprosjekter som studerer effekten av ulike undervisnings- og læringsmetoder^{21,22}. NOKUT mener dette er en svært viktig og positiv trend som bør understøttes gjennom incentivordninger som SFU. Større vektlegging av utdanningsfaglig kompetanse ved tilsetting og opprykk i vitenskapelige stillinger enn det som har vært normen i Norge, kan også være et svart virkningsfullt incentiv, noe NOKUT har pekt på i sitt høringsinnspill til Kunnskapsdepartementets arbeid med stortingsmeldingen om kvalitet i høyere utdanning²³. Også på dette området ser vi etter NOKUTs oppfatning en utvikling i svært positiv retning. Et eksempel er UiT Norges arktiske universitets og NTNUs samarbeid om å utvikle et system for individuell merittering av faglig tilsatte som tar med utgangspunkt i pedagogisk kompetanse og dokumenterte utdanningsresultater²⁴.

²⁰ Meld. St. 18-2014/15: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-2014-2015/id2402377/?ch=1&q=>

²¹ NOKUT analyse 2015:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/UA/2015/Keller_Lid_Helseth_Research_as_foundation_for_education_Centres_of_Excellence_and_good_practices_03-2015.pdf

²² NIFU rapport 2013-10: http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/UA-enhet/SFU/SFU-rapport%2010-2013_21012013.pdf

²³ NOKUTs høringsinnspill til stortingsmeldingen om kvalitet i høyere utdanning:

<http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Generell/Innspill/Stortingsmeldingen%20om%20kvalitet%20i%20h%20c3%b8yer%20utdanning%20-%20NOKUTs%20innspill.pdf>

²⁴ NTNU og UiT Norges arktiske universitet 2016: <https://www.ntnu.no/documents/1263030840/1268058549/Innsats+for+kvalitet+-+Forslag+til+et+meritteringssystem+for+undervisning+ved+NTNU+og+UiT+Norges+arktiske+universitet.pdf/aadea128-638f-4e2f-8516-5a2ffa54b87a>

2 Områder for kvalitet på studieprogramnivå

2.1 Hvilke faktorer bidrar til god utdanningskvalitet?

Utdanningskvalitet oppfattes av mange å være et lite håndfast begrep, og ulike aktører legger ulike indikatorer og vurderinger av utdanningskvalitet til grunn. En rekke utredninger, evalueringer og ikke minst erfaringer ved institusjonene viser likevel at det er mulig å identifisere faktorer som er vesentlige for å oppnå kvalitet i utdanning. Samtidig viser de at dette er avhengig av kontekst, hvor ulike virkemidler bidrar til å skape kvalitet til ulike sider ved utdanning.

Tanken om å vurdere utdanningskvalitet som summen av faktorer innenfor ulike kvalitetsområder (jfr. 1.2) er ikke ny og har i stor grad preget NOKUTs forhold til kvalitetsbegrepet så lenge organet har eksistert. I «Basert på det fremste» la NOKUTs forløper, Norgesnettrådet, grunnlaget for en slik tankegang ved å slå fast at utdanningskvalitet er et sammensatt begrep som ble oppdelt i spesifikke kvalitetsområder: Inntak, innsats-/rammefaktorer, program, undervisning (i dag gjerne betegnet som «læringsprosess»), styring, resultat og relevans²⁵. I ny tid har Stensaker argumentert for noe av det samme: «Skal (kvalitet) gi mening, må vi relatere det til noe annet. Det beste ville etter min mening derfor være at vi heller snakker om relevans, læringsutbytte, frafall, faglig nivå, gjennomstrømning, nytenkning mer avgrenset»²⁶. I tillegg spiller utdanningsnivå og ikke minst utdanningstype stor betydning. Det er rimelig at for eksempel profesjonsutdanninger og disiplinutdanninger vektlegger betydningen av ulike sider ved kvalitet noe ulikt. Å arbeide for eller vurdere ulike sider ved utdanningskvalitet krever derfor tilpassede virkemidler.

I sitt arbeid for utdanningskvalitet legger NOKUT vekt på faglig nivå og relevans når det gjelder hvordan lærestedene legger til rette for studentenes læring og når det gjelder selve læringsutbyttet studentene oppnår.

Et godt studieprogram er satt sammen og blir gjennomført slik at studentene får gode muligheter til å oppnå læringsutbytte innen rimelig tid og slik at utdanningen dekker samfunnets- og arbeidslivets kompetansebehov både på kort og på lang sikt.

2.2 Studentenes læringsbane

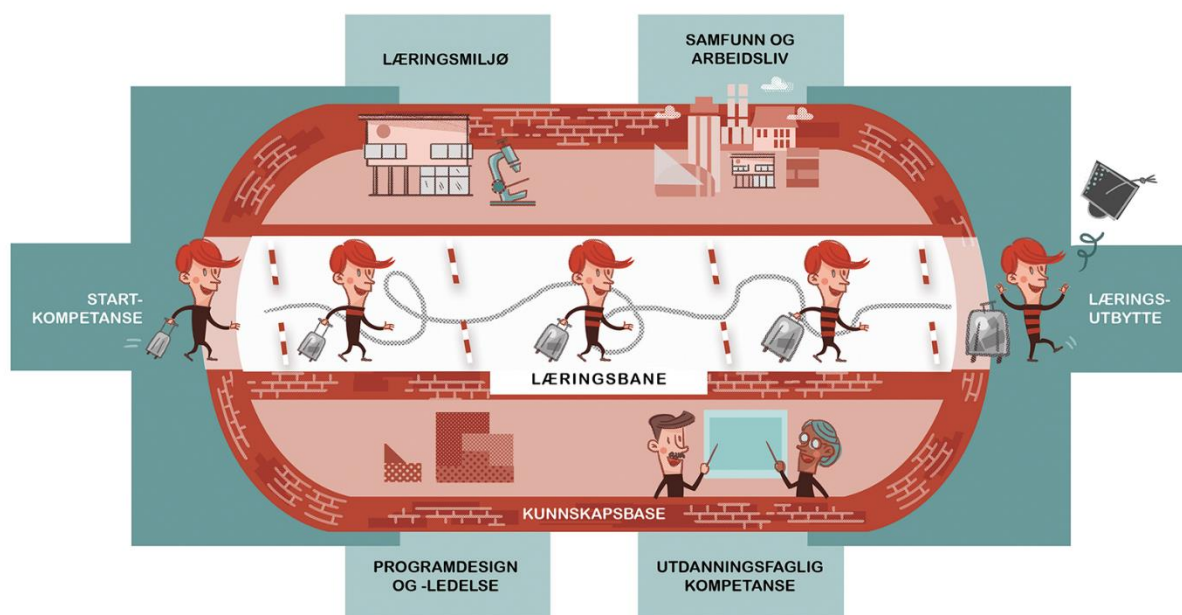
NOKUT bruker betegnelsen *studentens læringsbane* for å nærme oss en helhetlig modell for vurdering av utdanningskvalitet som tar hensyn til sammenhenger mellom faktorer som har betydning for læringsutbytte. Læringsbaner er den veien studentene går fra opptak til ferdig kandidat – og er et hovedelement i NOKUTs tilsyns, evaluering –og utviklingsarbeid²⁷. På denne måten ønsker NOKUT å skape et rammeverk for å snakke om kvalitet på studieprogramnivå der vi i større grad enn tidligere vektlegger kvalitetsområder som direkte påvirker studentenes læring. Modellen for kvalitetsområder indikerer sammenhengen mellom læringsutbytte og faktorer som utdanningens kunnskapsbase,

²⁵ Norgesnettrådet 2001: http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Norsk_utdanning/NNR-publikasjoner/forskn_basert_undv.pdf

²⁶ Stensaker, B. (2014). Kvalitet i høyere utdanning: behov for en mer nyansert debatt. Forskningspolitikk 1/2014.

²⁷ NOKUT kaller hele studentens liv på et lærested, fra opptak til mottatt vitnemål, for studentens læringsbane. Med dette begrepet rettes fokuset mot studentens læring i en faglig kunnskapskultur og et lærende fellesskap.

læringsmiljø, programdesign og -ledelse, utdanningsfaglige kompetanse, samspill med samfunn og arbeidsliv og studentens startkompetanse (Figur 1).

Figur 1. Studentens læringsbane og hva som virker inn på den.

NOKUT vektlegger studieprogramnivået i arbeidet med å beskrive faktorer som har betydning for studentens læringsbane fordi det er på dette nivået utdanningskvalitet kommer til uttrykk i samspillet mellom fagmiljøet og studentene. Når vi velger å forholde oss til programnivået, er det vesentlig at dette defineres tilstrekkelig vidt slik at det også omfatter kvaliteten på studentenes bidrag til egen læring (startkompetanse og innsats underveis). Tradisjonelt har «kvalitet på programnivået» blitt forstått dithen at vi ser på hva institusjonen gjør for å understøtte studentenes læring. I dette perspektivet har for eksempel studentenes forkunnskaper blitt vurdert som en rammefaktor som institusjonene må ta hensyn til i sin planlegging og tilrettelegging, men i liten grad blitt vurdert som en faktisk del av programmets kvalitet. Studentene har i for stor grad blitt sett på som passive mottakere av en utdanningskvalitet som er institusjonenes og lærernes ansvar. Vi ønsker at forståelsen av studentenes læringsbaner skal være en utvidelse av den tradisjonelle forståelsen av programkvalitet, slik at alle forhold som har betydning for studentenes læringsutbytte (også kvaliteten på studentenes bidrag til egen læring) kan finne sin naturlige plass.

Vurderinger av utdanningskvalitet må likevel ta hensyn til at faktorer som ligger utenfor studieprogrammet kan ha betydning for startkompetanse og studieinnsats. Eksempler på dette er trender, status, arbeidsmarkedet, forventninger om lønn og geografi. I tillegg indikerer en rekke analyser av data fra Studiebarometeret at det eksisterer systematiske og til dels store forskjeller mellom studenters oppfatning av kvalitet i eget studieprogram, som er knyttet til utdanningstyper²⁸. For enkelte spørsmålsstillinger er det derfor også relevant å belyse utdanningskvalitet ved å vurdere aggregerte nivåer som fagfelt og utdanningstyper.

²⁸ NOKUT Studiebarometeret rapport 2016-1:

http://www.nokut.no/Documents/Studiebarometeret/2016/Studiebarometeret_2015_hovedtendenser_1-2016.pdf

3 Eksisterende informasjonskilder og indikatorer for kvalitetsområdene

NOKUT benytter et sett med datakilder som vi mener gir verdifulle *indikasjoner på* utdanningskvalitet. Med indikator mener NOKUT her både systematisk målbare kvantitative størrelser og kvalitativ dokumentasjon og vurderinger som kan gi informasjon om kvaliteten og relevansen på studentenes læringsutbytte. I dette kapittelet grupperer vi de aktuelle indikatorene for å tydeliggjøre hvilke områder for kvalitet de har potensial for å si noe om, vi gjennomgår eksisterende datakilder og vi vurderer kvaliteten på de enkelte indikatorene. Vi forsøker også å identifisere kunnskapshull; kvalitetsområder der vi i dag ikke har gode eller relevante indikatorer eller informasjonskilder. Det er et stort potensial for både videreutvikling og nytenkning rundt nye indikatorer og datakilder. Nye initiativ for økt kunnskap beskrives mer utførlig i kapittel 4.

For NOKUT er det viktig å tydeliggjøre at de ulike indikatorene ikke representerer en fasit for bedømmelse av kvalitet. Den enkelte indikator gir bare informasjon om en begrenset side av utdanningskvalitet. Derfor bruker vi indikatorer og annen dokumentasjon som grunnlag for dypdykk der de enkelte indikatorene sees i sammenheng med andre indikatorer og med relevante forhold som ikke lar seg beskrive ved hjelp av indikatorer. Dette gjelder i NOKUTs tilsyn i evalueringer og i utviklings- og analysearbeid.

Med økende studentkull samtidig med økte krav om effektiv ressursbruk ved institusjonene og forventninger om at studentene skal bli ferdige med utdanningen sin på normert tid og komme raskt ut i arbeidslivet, kan kravene til kvalitet og produktivitet oppleves som motsetningsfylt. NOKUT mener likevel at kvalitet og produktivitet ikke bør settes opp mot hverandre. God gjennomstrømming, høy fullføringsgrad og utdanning av et høyt antall kandidater har en klar verdi for samfunnet, for studentene selv og for institusjonene. Det kan også indikere at studentene arbeider godt, og at de følges opp og veiledes på en god måte. Disse indikatorene gir imidlertid ikke informasjon om forhold som for eksempel utdanningenes faglige nivå eller arbeidslivsrelevans. NOKUT mener derfor at både kvantitative og kvalitative indikatorer bør inngå i en helhetlig vurdering av utdanningskvalitet. Godt tilgjengelige kvantitative indikatorer er enkle å sammenstille, og NOKUT ser en risiko for at dette kan få uforholdsmessig stor betydning i kvalitetsbedømmelser. Kvantitative indikatorer for måling og vurdering av kandidat- og FoU produksjon er godt utviklet, innhentes jevnlig og systematisk og er lett tilgjengelige gjennom DBH og NOKUT-portalene. Indikatorer for eksempelvis faglig nivå og arbeidslivsrelevans er mindre godt utviklet, og de er vanskeligere tilgjengelig.

Vi har organisert gjennomgangen av aktuelle indikatorer under de ulike områdene som er fremhevet i figur 1 (kapittel 2.2) der vi angir følgende områder for kvalitet:

- Læringsbane
- Kunnskapsbase
- Startkompetanse
- Læringsutbytte
- Utdanningsfaglig kompetanse
- Samfunn og arbeidsliv
- Læringsmiljø
- Programdesign og -ledelse

Organiseringen er valgt for å tydeliggjøre de områdene NOKUT mener er sentrale for å oppnå kvalitet i utdanning²⁹. Enkelte indikatorer kan belyse flere av områdene. Som det vil fremgå i det følgende har vi få gode indikatorer som sier noe om læringsutbyttet direkte. Vurderingen av læringsutbyttet henger derfor sammen med vurderinger av kvalitet i de andre kvalitetsområdene. Modellen (figur 1) tydeliggjør at læringsbane, startkompetanse, læringsutbytte, programdesign, utdanningsfaglig kompetanse, læringsmiljø og samspill med samfunnet alle er viktige kvalitetsfaktorer som spiller sammen.

3.1 Læringsbane

Hvordan kan vi måle kvaliteten på studentens læringsbane, som skal omfatte hele studentens liv på institusjonen? Det eksisterer både kvantitative og kvalitative indikatorer som kan fortelle oss om viktige sider ved læringsbanen. Godt etablerte kvantitative datakilder kan si oss mye om hvordan man lykkes med å få studentene gjennom studiet, såkalte resultatindikatorer: Statistikk over gjennomføring, frafall, studiepoeng- og kandidatproduksjon, karakterer og strykprosent. Andre kilder kan fortelle oss om prosessen underveis i læringsbanen. Dette gjelder undersøkelser om hvordan studenter, undervisere og avtakerne i arbeidslivet opplever kvaliteten på studieprogrammene og evalueringer av kvaliteten på utdanningen sett i forhold til tilsvarende utdanning i andre land.

3.1.1 Gjennomføring, frafall, studiepoeng- og kandidatproduksjon

Studentenes gjennomføring er en indikator som brukes til å si noe om utdanningskvalitet i mange sammenhenger. Ut fra et samfunnsperspektiv synes det åpenbart at høy grad av gjennomføring innenfor normert tid er en kvalitetsindikator. Både i et samfunnsøkonomisk perspektiv og fordi kandidatene raskere går ut og dekker behov i arbeidslivet og der bidrar til verdiskaping. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til hva gjennomføring sier om kvaliteten i den enkelte utdanning. Høy gjennomføring kan indikere god undervisning og oppfølging av studentene, men det kan også indikere at det stilles lave krav. Tilsvarende kan lav gjennomføring eller høyt frafall skyldes høye krav og aktiv veiledning bort fra studiet for studenter som ikke er egnet, eller det kan være et tegn på for svak oppfølging. Indikatorer for gjennomføring og frafall kan derfor være gode indikatorer på produksjon og visse sider av kvalitet på et aggregert nivå, men må sees i sammenheng med andre indikatorer for å bidra til å gi et meningsfullt bilde på programnivået.

Gjennomføring kan måles på ulike måter, men de vanligste er antall kandidater som uteksamineres/andel av studentene som starter og som gjennomfører et studium, andel studenter som gjennomfører på normert tid og eventuelt etter en viss tilleggstid (typisk normert tid pluss 1 år) samt studiepoengproduksjon. Frafall måles indirekte via gjennomføring (de som ikke gjennomfører faller fra). Per i dag mangler rene gjennomstrømningsdata fordelt på studieprogram på bachelor- og mastergradsnivå i offentlige statistikker og registre. Dette må omfatte andel studenter som fortsetter til neste studieår, fullføring på normert tid og på normert tid pluss ett år. Data om fullføring på normert tid og normert tid pluss ett år rapporteres til DBH og tilrettelegges for visning i NOKUT-portalen fra og med 2017. Eksisterende data om studiepoengproduksjon og antall kandidater som uteksamineres

---

²⁹ I NIFU-rapporten *Indikatorer på kvalitet i høyere utdanning* fra 2016, gjennomgås en del etablerte kvantitative indikatorer for kvalitet på studentene, studiegjennomføring og kvalitet på fagpersonalet som er tilgjengelig via DBH eller gjennom Studiebarometeret. I og med at rapporten i stor grad baserer seg på indikatorer NOKUT selv produserer, og at vi her legger til grunn en bredere forståelse av utdanningskvalitet og indikatorer enn det som framgår i rapporten til NIFU, blir ikke NIFU-rapportens innhold ytterligere kommentert.

vrderes som tilstrekkelig gode. Det samme gjelder gjennomstrømningsdata i doktorgrads-utdanningen.

Relevante datakilder på programnivå:

- Antall kandidater som uteksamineres. Kilde: NOKUT-portalen/DBH
- Andel som fortsetter til neste studieår (utarbeides av DBH for visning i NOKUT-portalen)
- Gjennomføring i henhold til utdanningsplan (utarbeides av DBH for visning i NOKUT-portalen)
- Andel som fullfører på normert tid. Kilde: NOKUT-portalen f.o.m 2017.
- Andel som fullfører på normert tid pluss ett år. Kilde: NOKUT-portalen f.o.m 2017.
- Nye studiepoeng per heltidsekvivalent. Kilde: NOKUT-portalen/DBH
- Kandidatproduksjon per studium (doktorgradsnivå). Kilde: NOKUT-portalen/DBH
- Brutto årsverk totalt (doktorgrad). Kilde: DBH.
- Netto årsverk totalt (doktorgrad). Kilde: DBH.
- Avbrutte avtaler (doktorgrad). Kilde: DBH.

3.1.2 Studentenes stemme

Siden 2013 har NOKUT gjennomført en årlig studentundersøkelse om opplevd kvalitet, engasjement og motivasjon (Studiebarometeret) blant norske studenter. Undersøkelsen henvender seg til alle andre- og femteårs studenter på bachelor- og mastergradsprogrammer samt til studenter på flerårige integrerte programmer som lærerutdanning, sivilingeniørutdanning og profesjonsutdanning i medisin.

Undersøkelsen kartlegger studenters opplevelse av kvalitet på studieprogramnivå. I tillegg gir undersøkelsen informasjon om studentenes engasjement, motivasjon og studieinnsats. Så godt som alle norske utdanningsinstitusjoner deltar i undersøkelsen. Undersøkelsens dekningsgrad vurderes som svært god. Undersøkelsen gir informasjon om studentenes syn på kvalitet i egne studier og brukes både av institusjonene selv og av myndigheter som grunnlag for å få på plass kvalitetsutviklende tiltak. Resultatene fra undersøkelsen offentliggjøres hvert år i nettportalen Studiebarometeret³⁰. Studiebarometeret inneholder detaljerte spørsmål om studentenes syn på kvalitet på studieprogramnivå. Data fra Studiebarometeret vurderes som gode og lett tilgjengelige indikatorer for studentenes opplevde kvalitet.

Senter for profesjonsstudier (SPS) ved Høgskolen i Oslo og Akershus har gjennomført en undersøkelse der de har fulgt fire kull innen en rekke profesjonsutdanninger fra studiestart til de er etablert i arbeidslivet (StudData). Prosjektet har resultert i en rekke forskningsartikler og andre publikasjoner som gir verdifull informasjon om studenters syn på kvalitet og relevans samt kandidatenes arbeidsmarkedstilknytning innenfor profesjonsutdanningene³¹. Undersøkelsen Eurostudent gir grunnlag for å sammenligne norske studenters studieinnsats og økonomi med tilsvarende forhold for studenter i andre europeiske land³².

Verken Studiebarometeret eller de andre undersøkelsene nevnt over gir informasjon om doktorgradskandidaters opplevelse av kvalitet i programmene sine. Evalueringer av kvaliteten på norsk doktor-

³⁰ Resultater av undersøkelsen offentliggjøres årlig via nettportalen <http://www.studiebarometeret.no>.

³¹ Senter for profesjonsstudier, StudData publikasjoner: <http://www.hioa.no/Forskning-og-utvikling/Hva-forsker-HiOA-paa/FoU-SPS/prosjekter/StudData/Publikasjoner2>

³² NIFU rapport 2011-33: <http://www.nifu.no/publications/863502/>

gradsutdanning ser i liten grad på kandidatenes egne oppfatninger. Vi har derfor begrenset informasjon om doktorgradskandidatenes oppfatninger av kvalitet i sine programmer på nasjonalt nivå.

Institusjonenes egne evalueringer av emner og programmer produserer i varierende grad informasjon om studentenes oppfatninger av læringsutbytte. Denne informasjonen brukes lokalt og er i liten grad tilgjengelig utenfor institusjonen.

I tillegg gjennomføres det sporadiske nasjonale undersøkelser som kartlegger studenters opplevelse av relevans og kvalitet på læringsutbyttet. Et eksempel er NOKUTs kartlegging av studenters og nyutdannede kandidaters oppfatning av PPUes relevans³³. Slike undersøkelser gir dybdeinformasjon innenfor et avgrenset utdanningsfelt, men vil i liten grad kunne nå ned på studieprogramnivå. De kan likevel ha stor verdi som supplement til mer systematiske undersøkelser.

Relevante datakilder:

- Studiebarometeret.no
- Publikasjoner med grunnlag i StudData
- Eurostudent
- Institusjonenes egne evalueringer av emner og programmer
- Nasjonale undersøkelser som indikerer studentenes oppfatning av kvalitet

3.1.3 Underviserens stemme

I 2013 gjennomførte NIFU en spørreundersøkelse blant 4 400 faglig tilsatte ved norske universiteter og høyskoler. Der ble de spurt om å vurdere en rekke forhold som har betydning for kvalitet i forskning og utdanning³⁴. I 2011³⁵ og 2012³⁶ gjennomførte NOKUT lignende undersøkelser. Tilsammen gir de et nyttig bilde av lærernes oppfatninger av utdanningskvalitet og hvilke faktorer som har betydning for dette. Undersøkelsene gir kunnskap på nasjonalt nivå, fagområdenivå og informasjon fordelt på institusjonskategorier. En svakhet er at undersøkelsene ikke gir informasjon på studieprogramnivå, og at de ikke gjennomføres systematisk over tid. Det er neppe realistisk å skaffe denne typen informasjon på studieprogramnivå i fremtiden. I 2016 gjennomførte NOKUT en pilotundersøkelse av undervisernes oppfatninger av kvalitet i høyere utdanning innen et utvalg utdanningstyper. Målet er å gjennomføre undersøkelsen jevnlig (se også kapittel 4). Sett i sammenheng med data fra Studiebarometeret vil dette kunne gi verdifull informasjon om utviklingstrender.

Relevante datakilder:

- NIFU-undersøkelser

---

³³ NOKUT rapport 2013-3: <http://www.nokut.no/no/Fakta/NOKUTs-publikasjoner/Utredninger-og-analyser/Norsk-utdanning/PPUs-relevans-for-undervisning-i-skolen/>

³⁴ NIFU Rapport 6/2014: <http://www.nifu.no/publications/1129832/>

³⁵ NOKUT rapport 2011-2:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/UA/2011/Haakstad_Jon_NOKUTs_kvalitetsbarometer_2011-2.pdf

³⁶ NOKUT rapport 2012-5:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/UA/2012/Haakstad_Jon_og_Nesje_Katrine_Oppfatninger_om_kvalitet_2012-5.pdf

- NOKUT-undersøkelser

3.1.4 Kandidatenes stemme

NIFU gjennomfører systematiske kandidatundersøkelser³⁷. Disse undersøkelsene kartlegger studenters overgang til arbeidsmarkedet, men har i senere år også inneholdt enkelte spørsmål om studienes kvalitet og relevans. Kandidatundersøkelsen henvender seg til et utvalg mastergradskandidater et halvt år etter at de har fullført utdanningen og utføres annet hvert år. Undersøkelsen gir informasjon av høy kvalitet på fagfeltnivå. En svakhet er at den ikke når ned på programnivået. Det vurderes som lite sannsynlig at en slik undersøkelse kan nå ned til programnivået i fremtiden. NIFU utfører også spesialundersøkelser som vanligvis foretas lengre tid etter eksamen. Dermed kan man se på karriereutvikling over tid. Spesialundersøkelsene kan også ta opp et bredere spekter av tema enn halvtårsundersøkelsene og fokuserer gjerne på utvalgte grupper med ulik utdanningsbakgrunn. Et eksempel er undersøkelsen av arbeidsmarkedssituasjonen og jobbtilfredsheten blant mastergradskandidater og psykologer tre år etter endt studium³⁸.

NOKUT har gjennomført kandidatundersøkelser med sikte på å kartlegge ferdig utdannede kandidaters oppfatninger av kvalitet og relevans i sine programmer i forbindelse med program-evalueringer³⁹. Disse undersøkelsene er svært nyttige fordi spørsmålene som stilles er laget for å få svar på spesifikke utfordringer knyttet til den enkelte programtypen. Imidlertid er det bare gjennomført slike undersøkelser for et begrenset antall programtyper. Undersøkelsene gir heller ikke grunnlag for å systematisere kunnskap over tid og har derfor begrenset nytteverdi etter noen år. Publikasjoner med grunnlag i StudData (omtalt over) gir god informasjon om kandidatenes vurderinger av kvalitet og relevans i profesjonsutdanninger, også over tid. Resultatene er imidlertid bedre egnet til å gjennomføre kvalitetshevende tiltak på overordnet nasjonalt nivå enn på studieprogramnivå. Stadig flere institusjoner utfører egne kandidatundersøkelser. Dette er en viktig lokal kilde til kunnskap om de enkelte programmene og fagområdene. Resultatene fra slike analyser er i liten grad tilgjengelig for sammenstilling på nasjonalt nivå.

Samlet sett har vi flere og gode kilder til informasjon om kandidatenes vurderinger av kvalitet og relevans i utdanningene sine. Med unntak av profesjonsutdanningene har vi imidlertid liten informasjon på kandidatsiden om bachelorutdanningen som selvstendig utdanning. Det samme gjelder doktorgradsutdanningen.

Relevante datakilder:

- NIFUs kandidatundersøkelser
- Publikasjoner med grunnlag i StudData
- NOKUTs kandidatundersøkelser i forbindelse med programevalueringer

---

³⁷ NIFU samleside for kandidatundersøkelsen: <http://www.nifu.no/forskning/kandidatundersokelsen/>

³⁸ NIFU rapport 2013-41: <http://www.nifu.no/publications/1063236/>

³⁹ Se for eksempel NOKUTs evaluering av førskolelærerutdanningen fra 2009:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Norsk_ utdanning/Evaluering/Forskolelærer/Hovedrapport_Flueva.pdf

3.1.5 Internasjonalisering

Internasjonalisering er en integrert del av hvert kvalitetsområde. Å tilby utdanning på et høyt nivå vil blant annet si å ha et bevisst forhold til hvordan ulike aspekter ved internasjonalisering kan være kvalitetshevende for studienært kvalitetsarbeid. Norske studenter og undervisere med erfaring fra utenlandske læresteder, utenlandske studenter som studerer i Norge og internasjonale gjesteforskere og gjesteforelesere bidrar til at norsk høyere utdanning utvikler seg i samspill med internasjonale fagmiljøer. Det eksisterer flere etablerte kvantitative indikatorer for internasjonalisering av utdanning som er tilgjengelig via Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU), DBH og Christin-databasen. Disse indikatorene viser blant annet omfanget av student- og lærerutveksling, antall fellesgrader som tilbys og internasjonal sampublisering av forskningsresultater. De gir dermed en indirekte pekepinn på omfanget av fagmiljøenes internasjonale orientering. En svakhet ved de etablerte kvantitative indikatorene for internasjonalisering er imidlertid at de i liten grad sier noe om den faktiske kvalitetskomponenten som ulike former for internasjonalisering tilfører utdanningene. I tillegg til de kvantitative indikatorene utfører SIU analyser og undersøkelser knyttet til internasjonalisering av norsk høyere utdanning som gir relevant kvalitativ informasjon og viser trender over tid. Fra 2016 inneholder Studiebarometeret spørsmål om studentenes tilfredshet med ulike sider av internasjonalisering, som forventes å gi mer informasjon om kvalitetskomponenten knyttet til internasjonalisering.

Relevante kilder:

- Inn- og utveksling av studenter. Kilde: DBH
- Internasjonal mobilitet blant ansatte ved universiteter og høyskoler. Kilde: DBH
- Internasjonal sampublisering. Kilde: Christin-databasen
- Studiebarometeret
- Analyser og rapporter fra SIU

3.2 Kunnskapsbase

All høyere utdanning skal være basert på det fremste innen forskning, faglig- og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap (universitets- og høyskoleloven § 1-3). Med kunnskapsbase mener vi selve kunnskapsgrunnet til faget som kontinuerlig vil være i endring som følge av utviklingen som skjer i faget. Kunnskapsbasen vil også utvikle seg i møte med alle kvalitetsområdene og oppdateres i kontakt med nasjonale og internasjonale fag- og kompetansemiljøer.

Et godt fagmiljø holder seg oppdatert på forskning om undervisning og læring. De initierer også selv slik forskning for blant annet å utvikle undervisnings- og vurderingsmetoder som på en best mulig måte hjelper studentene til å komme i nærkontakt med utviklingen av fagets kunnskapsbase.

Lærernes kompetanseprofil og FoU-innsats er et annet område der vi i dag har en rekke kvantitative indikatorer. De gir gode indikasjoner på fagmiljøenes forutsetninger for å gi utdanning med et godt faglig innhold og høy grad av FoU-basering.

Relevante kilder:

- Studenter (heltidsekvivalenter) per faglig årsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Faglige årsverk totalt (inkl. stipendiater). Kilde: NOKUT-portalen/DBH.

- Årsverk i rekrutteringsstillinger. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Andel fast ansatte. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Andel førstestillingskompetente årsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Andel professor- og dosentårsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Publikasjonspoeng totalt. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Publikasjonspoeng per faglig årsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Publikasjonspoeng per førstestillingsårsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Forfatterandeler på nivå 2 per førstestillingsårsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Prosentandel forfatterandeler på nivå 2. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Doktorgradsavtaler totalt. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Avlagte doktorgrader. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Div. indikatorer for ekstern inntjening. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.

3.2.1 Internasjonalt faglig nivå

Universitets- og høyskolelovens krav til at all norsk høyere utdanning skal være basert på det fremste innen forskning, faglig utviklingsarbeid og erfaringskunnskap (FoU-basert utdanning) skal bidra til å sikre at utdanningen som tilbys ved norske UH-institusjoner holder et høyt internasjonalt faglig nivå. Med unntak av doktorgradsutdanning, som jevnlig evalueres i et internasjonalt perspektiv, har vi begrenset informasjon om hvordan det faglige nivået på norsk høyere utdanning måler seg mot internasjonalt nivå. Det er lite realistisk å etablere et opplegg med systematisk vurdering av kvaliteten på norske studieprogram sett i forhold til kvaliteten mot internasjonale studieprogrammer fordi det krever for store ressurser. På oppdrag fra KD har NOKUT imidlertid igangsatt et prosjekt for benchmarking av mastergradsprogrammer innen utvalgte fagområder mellom ulike europeiske land. NOKUT samarbeider også med Forskningsrådet om å gjennomføre kombinerte fagevalueringer (utdannings- og forskningskvalitet) – også på oppdrag fra departementet. Disse prosjektene forventes å gi verdifull informasjon om det faglige nivået i norsk høyere utdanning på fagområde-/programnivå, men de vil neppe kunne dekke alle fagfelt og programtyper systematisk (se kapittel 4).

NOKUT bruker systematisk en rekke kvantitative indikatorer som dekker alle fagfelt og som indirekte gir en pekepinn på fagmiljøenes *forutsetninger* for å tilby FoU-basert utdanning på høyt internasjonalt faglig nivå. Disse omfatter tilgjengelige indikatorer fra DBH/NOKUT-portalen for FoU-innsats og kompetanseprofil blant de faglige tilsatte. En svakhet er at disse indikatorene er godt utviklet på institusjons- og fagfeltnivå, men de er ikke like godt utviklet på studieprogramnivå. Det er verdt å merke seg at institusjonene fra og med 2015 rapporterer data for faglig tilsatte på individnivå i DBH. Dette gir et potensial for videreutvikling av disse indikatorene. Tilsvarende indikatorer for faglig utviklingsarbeid og erfaringskunnskap, som også er omfattet i lovkravet om FoU-basert utdanning, er til sammenligning mindre utviklet. Dette har i stor grad sammenheng med at dokumentasjonsformene for utviklingsarbeid og erfaringskunnskap ikke er satt i system på nasjonalt nivå, og de er heller ikke koblet til institusjonenes finansiering på samme måte som forskningsinnsats.

Den tradisjonelle forståelsen av FoU-basert utdanning har vært nært knyttet til fagmiljøenes forskningsproduksjon, forskningskompetanse og de kvantitative indikatorene nevnt i avsnittet over. Vi ser imidlertid at forståelsen av FoU-basert utdanning er i ferd med å utvikle seg til også å inneholde pedagogiske og didaktiske elementer. Kvaliteten på utdanningen knyttes dermed ikke bare til det fagspesifikke kunnskapsgrunnlaget, men også til FoU-basert kunnskap om effekten av undervisnings-

og læringsmetoder og hvordan studenter engasjeres i forskning eller forskningslignende prosesser^{40,41,42}. På oppdrag fra NOKUT har NIFU nylig sammenstilt forskning om samspillet mellom forskning og utdanning, samt diskutert etablerte og mulige nye indikatorer for dette samspillet⁴³. Rapporten skiller blant annet mellom indikatorområdene for innsats og prosess. Indikatorer for innsats er i stor grad de samme som i dag eksisterer for forskningsproduksjon og forskningskompetanse. Noe som er i tråd med den tradisjonelle forståelsen av FoU-basert utdanning. Indikatorområdet for prosess retter seg mot den utvidede forståelsen av FoU-basert utdanning beskrevet over. Her skisseres hvordan kvalitativ informasjon fra studieplaner og selvevalueringer, kombinert med data fra Studiebarometeret og tilsvarende undersøkelser blant undervisere, kan gi et bilde av hvordan studentenes læringsformer og aktiviteter er knyttet til og basert på FoU.

Andre indikasjoner på fagmiljøenes internasjonale faglige kontakt og forutsetninger for å tilby utdanning på et høyt internasjonalt faglig nivå er tall for internasjonal sampublisering, der forskere ved norske institusjoner publiserer forskningsartikler sammen med forskere ved andre lands institusjoner og tall for samt utveksling av faglig tilsatte og studenter.

Internasjonale rangeringer av universiteter og høyskoler har i økende grad fått oppmerksomhet og betydning når det gjelder å skape et bilde av kvaliteten på forskningen og utdanningen som utføres ved institusjoner i ulike land. Blant de globale universitetsrangeringene som publiserer såkalte «league tables» eller lister som viser de institusjonene som scorer best, er Times Higher Education World University Rankings, Academic Ranking of World Universities og QS World University Rankings de mest kjente. I mange land (men så langt ikke i Norge) er det også etablert ulike nasjonale rangeringer.

For NOKUTs arbeid med å vurdere og informere om kvalitet i norsk høyere utdanning har disse rangeringene begrenset verdi av to grunner. For det første er de rettet mot institusjonsnivået og i noen tilfeller fagfeltnivået, men de gir i svært begrenset grad informasjon om utdanningskvalitet på programnivået. For det andre baserer de seg i hovedsak på data om forskningsproduksjon, tildelinger av forskningspriser og omdømmeundersøkelser og i liten grad på data som NOKUT mener er tilstrekkelig for å vurdere utdanningskvalitet. Samtidig er det stor utvikling på dette feltet internasjonalt, der trenden synes å være å etablere nye og mer spesialiserte rangeringer som tar opp i seg ulike dimensjoner. Et eksempel på dette er U-Multirank⁴⁴ som lar brukeren sammenligne hvor godt institusjonene scorer på ulike indikatorer knyttet til flere dimensjoner, deriblant undervisning og læring. I U-multirank er det også mulig å sammenligne tilsvarende fagfelt på tvers av institusjoner. Det er også etablert en rekke fagspesifikke rangeringer, særlig innenfor økonomisk-administrative fag. En fellesnevner for disse rangeringene er at de legger stor vekt på ferdig utdannede kandidaters jobbmuligheter og lønnsnivå. NOKUTs vurdering er at indikatorsettene som benyttes i de ulike rangeringene i dag gir et begrenset bilde av utdanningskvalitet, men at resultater fra spesialiserte og flerdimensjonale rangeringer i noen tilfeller kan være et supplement til det øvrige datatilfanget NOKUT baserer sine vurderinger på.

---

⁴⁰ UHR 2015: http://www.uhr.no/documents/Utdanning_i_endring_Nye_muligheter_for_FoU_Utdanning.pdf

⁴¹ NOKUT SFU magasinet 2016: https://issuu.com/nokut/docs/sfu_magasinet_01_16_web/1

⁴² NOKUT rapport 2012-1:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/UA/2012/Lid_Stein_Erik_FoU-basert%20profesjonsutdanning_2012_1.pdf

⁴³ NIFU rapport 2016-8: <http://www.nifu.no/publications/1351162/>

⁴⁴ <http://www.umultirank.org/>

Relevante kilder:

- Andel førstestillingskompetente årsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Andel professor- og dosentårsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Publikasjonspoeng totalt. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Publikasjonspoeng per faglige årsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Publikasjonspoeng per førstestillingsårsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Forfatterandeler nivå 2 per førstestillingsårsverk. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Prosentandel forfatterandeler på nivå 2. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Internasjonal sampublisering. Kilde: Christin-databasen
- Data om utveksling av fagansatte og studenter. Kilde: DBH og SIU.
- U-multirank

3.3 Startkompetanse

Hvilke forkunnskaper og hvilken bakgrunn og motivasjon har studentene når de starter på et studieprogram?

Studentenes forutsetninger uttrykkes gjennom et sett indikatorer for startkompetanse. Disse er ulike mål på studentenes prestasjoner på videregående skole, samt forhold og erfaringer som gir uttelling ved opptak til høyere utdanning. Indikatorene sier noe om nivået på studentpopulasjonen som tas opp på studieprogrammene. Det er rimelig å anta at studenter med høyt opptaksnivå har større forutsetninger enn andre for å tilegne seg et høyt læringsutbytte gjennom studiene. Derfor kan indikatorene være et godt mål på studentenes potensial for læring. Dersom det var slik at de beste studentene søkte seg til studier med den høyeste kvaliteten, ville det også være en god indikator på programkvalitet. En slik sammenheng er imidlertid høyst usikker. Ungdoms studievalg styres ikke av utdanningskvalitet alene. Samfunnstrender, geografi og situasjonen i arbeidsmarkedet er blant flere faktorer som spiller en viktig rolle. Attraktivitet målt som antall kvalifiserte førstevalgsøkere per studieplass er også en mye benyttet indikator.

Forskning på sammenhengen mellom karakterer fra videregående skole og fullføring av høyere utdanning viser at det er en klar sammenheng mellom karakterer og fullføring for bachelorstudenter på ingeniørutdanninger, humanistiske-, samfunnsvitenskapelige- og matematisk-/ naturvitenskapelige fag. Sammenhengen er mindre klar for sykepleie- og førskolelærerutdanning⁴⁵.

De kvantitative indikatorene for inntakskvalitet og attraktivitet er godt etablert, og det knytter seg liten usikkerhet til kvaliteten på selve indikatorene.

Relevante kilder:

- Karakterpoeng blant nye studenter. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Konkurranspoeng blant nye studenter. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Kvalifiserte førstevalgsøkere per studieplass. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.

---

⁴⁵ NIFU rapport 2015-24: <http://www.nifu.no/publications/1288405-2/>

3.4 Læringsutbytte

Har studentene ved endt utdanning oppnådd læringsutbyttet slik det er beskrevet for studieprogrammet? Og hvor godt har de oppnådd det? Er læringsutbyttet relevant for arbeidslivet? Kvalitet og relevans på studentenes læringsutbytte er den viktigste resultatkomponenten i kvalitetsmodellen vår. Slik sett vil alle indikatorer for utdanningskvalitet være relevante for å vurdere kvalitet på læringsutbytte. Her beskrives de relativt få indikatorene vi har som er innrettet mot å gi informasjon om læringsutbytte direkte.

3.4.1 Karakterer

Karakterer skal fortelle oss om kvaliteten på oppnådd læringsutbytte. Dagens karaktersystem er kriteriebasert, og dersom en prestasjon tilfredsstillende kriteriene for en karakter, skal man gi denne karakteren uavhengig av hvordan fordelingen av de øvrige karakterene i eksamenskullet er. Samtidig er det en målsetning at hele karakterskalaen fra A til F skal benyttes. Kravene vil naturlig stige fra lavere til høyere studienivå.

Karakterer skal være et uttrykk for kvaliteten til studentenes enkeltprestasjoner, men karakterskalaen blir brukt ulikt både innen og mellom fagområder, og vi finner forskjeller mellom institusjonene. Det har vært en overvekt av bruken av A og B, særlig på masteroppgaver. Det kan derfor diskuteres hva karakterer sier om kvaliteten på læringsutbyttet. En rapport utgitt av Senter for økonomisk forskning i 2013, *Karakterbruk og kvalitet i høyere utdanning*, fikk mange oppslag i media og resulterte i økt prioritering av karakterarbeidet nasjonalt⁴⁶. Rapporten pekte på tendenser til streng karaktersettingspraksis ved de gamle universitetene og snill praksis ved de nye universitetene og ved de statlige høyskolene. Det ble pekt på mulige forklaringer: relativ karaktersetning, strategisk karaktersetning for å øke inntektene, forskjeller i undervisningsopplegg og ulike studentgrupper (ulike aldersgrupper f.eks. ved universiteter og statlige høyskoler).

Høsten 2014 fikk NOKUT i oppdrag fra Kunnskapsdepartementet å gjennomføre et pilotprosjekt med nasjonale deksamener i høyere utdanning. Så langt er det gjennomført deksamener i årsregnskap for revisorutdanningen⁴⁷, for fagene anatomi, fysiologi og biokjemi i sykepleierutdanningen⁴⁸ og matematikk for grunnskolelærerutdanningen⁴⁹. Resultatet fra dette prosjektet viser at forskjellene i karaktersetningen mellom programmer og institusjoner er mindre enn man har fryktet. Analysene viser også tydelig at studentenes inntakskvalitet er den viktigste forklaringsvariabelen på institusjonenes resultater.

Universitets- og høyskolerådet (UHR) har, i samarbeid med institusjonene og nasjonale råd og utvalg, arbeidet for en felles forståelse for karaktersetning i UH-sektoren helt siden kvalitetsreformen og innføring av dagens karakterskalaer i 2003. Siden 2004 har vi hatt generelle, kvalitative beskrivelser for det enkelte karaktertrinn, og det har kommet årlige rapporter om status for karaktergivning. Siden 2007 har det blitt arrangert årlige karaktersamlinger. Mange nasjonale fagråd, nasjonale råd og

⁴⁶ SØF rapport 03/13: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/karakterbruk_og_kvalitet_i_hoyere_uttanning.pdf

⁴⁷ NOKUT 2015: <http://www.nokut.no/no/Fakta/NOKUTs-publikasjoner/Oppsummeringer/Hoyere-uttanning/Nasjonal-deleksamen-i-arsregnskap/>

⁴⁸ NOKUT 2016: <http://www.nokut.no/no/Fakta/NOKUTs-publikasjoner/Oppsummeringer/Hoyere-uttanning/Nasjonal-deleksamen-i-anatomi-fysiologi-og-biokjemi-for-sykepleierutdanningene/>

⁴⁹ NOKUT 2016: http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/H%c3%b8yere%20uttanning%20e2%80%93%20oppsummeringer/2016/Nasjonal_deleksamen_i_matematikk_for_grunnskolel%c3%a6rerutdanningen_2016-1.pdf

profesjonsråd har utarbeidet fagspesifikke karakterbeskrivelser for fagområdene sine. De siste årene har flere av UHRs nasjonale fagstrategiske enheter laget felles fagspesifikke karakterbeskrivelser⁵⁰. Arbeidet har bidratt til en bedre felles forståelse av bruken av karakterskalaene, og det er relativt stor stabilitet i karaktersettingen. Det er likevel langt igjen til at ambisjonen om at skalaene skal brukes på samme måte på tvers av fag, nivå og institusjoner kan sies å være nådd. Nye initiativer for å utvikle karakterer som indikator for kvalitet på studentenes læringsutbytte omtales i kapittel 4.

Relevante kilder:

- Andel karakterer A+B per studieprogram. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Andel stryk per studieprogram. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.
- Karakterfordeling per studieprogram og år. Kilde: NOKUT-portalen/DBH.

3.4.2 Læringsutbyttebeskrivelser

Alle studieprogrammer skal i dag beskrives gjennom krav til studentenes læringsutbytte, i henhold til nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk. Læringsutbyttebeskrivelsen skal beskrive kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse studentene skal ha tilegnet seg etter endt utdanning, der nivå og faglig innhold inngår. NOKUT har på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet kartlagt om læringsutbyttebeskrivelser i norsk høyere utdanning er i samsvar med nivåbeskrivelsene i nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk.⁵¹ Resultatene viser at mange fagmiljøer har utfordringer knyttet til dette. Det samme viser en tidligere evaluering av historisk-filosofiske fag.⁵² Imidlertid skal læringsutbyttebeskrivelsene, i tillegg til å tilfredsstille formelle krav, kunne si mye om kvaliteten og relevansen på studentenes læringsutbytte. De har derfor potensial til å bli gode kvalitative indikatorer for programkvalitet (se kapittel 4).

Relevante kilder:

- Studieprogrammenes læringsutbyttebeskrivelser
- NOKUT – evaluering av historisk-filosofiske fag⁵²
- NOKUT – kartlegging av læringsutbyttebeskrivelser⁵¹

3.4.3 Sysselsetting – får kandidatene relevante jobber?

Dersom kandidatene som utdannes fra norske universiteter og høyskoler i stor grad får jobber som er relevante, både for deres utdanningsnivå og faglige innretning, vil dette være en god indikator på at studentenes læringsutbytte er relevant for arbeidslivet. Som nevnt har vi på nasjonalt nivå gode data om kandidaters arbeidsmarkedssituasjon gjennom NIFUs kandidatundersøkelser. Undersøkelsen gir god informasjon om sysselsetting generelt og hvorvidt kandidatene får jobber som er relevante med

---

⁵⁰ Nasjonalt råd for teknologisk utdanning har sammen med Nasjonalt fakultetsmøte for realfag utarbeidet retningslinjer for karaktersetting av masterarbeid/-oppgaver, for MNT-fagene. Institusjonene ble oppfordret til å ta disse i bruk fra høsten 2012. Nasjonalt råd for økonomisk-administrativ utdanning har utarbeidet retningslinjer for karaktersetting av masteroppgaver i økonomi og administrasjon, med virkning fra våren 2015.

⁵¹ NOKUT evaluering 2015: <http://www.nokut.no/no/Fakta/NOKUTs-publikasjoner/Evalueringer/Hoyere-utdanning/Kartlegging-av-laringsutbyttebeskrivelser--sluttrapport/>

⁵² NOKUT rapport 2014: http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/Revidering%20-%20h%c3%b8yere%20utdanning/2014/Tilsyn_HF_mastergradsstudier_2014.pdf

tanke på utdanningsnivå og fag, både på nasjonalt nivå og fagfeltnivå.⁵³ Undersøkelsene gir i liten grad informasjon på programnivået. SSB har i sine utdannings- og arbeidsmarkedsregistre data for hele kandidatpopulasjonen, som ved kobling kan gi svært nyttig informasjon om sammenhenger mellom kandidatens arbeidsmarkedssituasjon, utdanningsgruppe og institusjon. Denne informasjonen er per i dag bare tilgjengelig gjennom spesialbestillinger til SSB. Institusjonene gjennomfører i økende grad kandidatundersøkelser og andre undersøkelser mot arbeidslivet for å kartlegge arbeidslivsrelevans i egne programmer. Resultatene fra slike undersøkelser er i liten grad tilgjengelige utenfor institusjonene.

Relevante kilder:

- NIFUs kandidatundersøkelser
- SSBs utdannings- og arbeidsmarkedsregistre
- Institusjonenes kandidatundersøkelser

3.5 Utdanningsfaglig kompetanse

Å tilrettelegge for andres læring er en omfattende oppgave som krever god faglig og didaktisk kompetanse og som forutsetter god utdanningsledelse. I tillegg til UH-pedagogikk og didaktikk omhandler utdanningsfaglig kompetanse evnen til å tilrettelegge et vitenskapsområde eller et kunstfaglig område på riktig nivå og med relevant profil inn i et studium.

En god basiskompetanse tjener som et utgangspunkt for videre utvikling og eventuell merittering. Faglige ledere på ulike nivåer har et spesielt ansvar for å ivareta systematisk utvikling på dette området.

En viktig kvalitetsfaktor for studentenes læring er at de opplever god undervisning. I sentrum for slike erfaringer står ofte «den gode underviseren/veilederen». En god lærer er i stand til å motivere og inspirere til læring gjennom tett interaksjon og samlæring med studenter. Samspill mellom studenter og fagansatte når det gjelder valg av undervisnings- og læringsformer, kan bidra til at studentene føler eierskap til læringsbanen sin. Læreren er også avhengig av kollegaveiledning og et fellesskap for å evaluere og diskutere utdanning.

I fagmiljøer som har prioritert utdanning deltar hele fagmiljøet, inklusive studenter, i drøftingen av hvordan god læring i faget skjer, hvordan fagmiljøet kan ta i bruk egnede undervisnings- og vurderingsformer og hvordan studieprogrammene får en helhetlig utforming. Et godt fungerende fagmiljø driver også forskning eller utviklingsarbeid på undervisning og læring. Samarbeid med andre miljøer i inn- og utland er nødvendig. Det samme er videreutvikling av digital kompetanse⁵⁴ for studenter, fagansatte og støttetjenestene.

Vi har som nevnt gode og reliable indikatorer på vitenskapelige ansattes faglige kompetanse. Når det kommer til utdanningsfaglig kompetanse, har vi derimot ingen god systematisk tilgjengelig

---

⁵³ NIFU rapport 53/2014: <http://www.nifu.no/publications/1198316/>

⁵⁴ Fosslund, 2015 s. 19: «Digital kompetanse i høyere utdanning involverer faglig og praktiske kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse knyttet til bruk og tilrettelegging for bruk av digital teknologi. Dette inkluderer evnen til kritisk vurdering av læringsressurser, samt prosedyrer for egenproduksjon av innhold, aktiviteter og vurderingsformer som er hensiktsmessige for studentenes lærings- og dannelsesprosesser».

informasjon. En grunn til dette er at den utdanningsfaglige komponenten i det å kvalifisere seg til ulike akademiske stillinger er relativt svak og usikker. Dette er imidlertid i endring. Det er et stadig større fokus på å heve statusen for undervisning, og gjøre den meritterende for tilsetting i sektoren (se kapittel 4.3).

God utdanningsledelse er sentralt for å lykkes med å etablere og drive utdanning av høy kvalitet. Utdanningsledelse har betydning for alle de andre områdene for kvalitet som er omtalt i dette dokumentet. God utdanningsledelse er vesentlig for programdesign, for å sikre at studieprogrammet holder hva det lover og at det er lagt opp i tråd med læringsutbyttebeskrivelsene. Etter NOKUTs oppfatning er utdanningsledelse et kvalitetsområde som i liten grad er utforsket og analysert, og vi har ikke gode indikatorer på området. NIFU har nylig gjennomført en spørreundersøkelse blant studieprogramledere ved norske universiteter og høyskoler⁵⁵. Undersøkelsen viser at utydelig ansvarsfordeling og uklare styringslinjer er en stor utfordring for studieprogramledelse. Mange studieprogramledere opplever å ha et uklart mandat samt at de vitenskapelig tilsatte som underviser i programmene i for stor grad driver sin egen undervisning som et privat anliggende. Programlederens rolle kan dermed reduseres til å hovedsakelig dreie seg om koordinering.

3.6 Samfunn og arbeidsliv

Relevante studieprogrammer betyr utdanninger som samfunnet etterspør i dag og i fremtiden. Det betyr også at utdanningenes innhold er satt sammen slik at studenten får et læringsutbytte som er viktig for fremtidig deltakelse i arbeidslivet og livslang læring. Gjennom UH-institusjoner, undervisere og studenter kan samfunns- og arbeidsliv få oppdatert kunnskap om internasjonal utvikling i relevante fagområder, og dette kan stimulere til utvikling og innovasjon.

Produktivitetskommisjonens andre rapport viser til kandidater fra høyere utdanning som en helt sentral formidler av FoU-kunnskap til yrkeslivet⁵⁶. Samspill med samfunnet er et kvalitetsområde som overlapper med de fleste andre kvalitetsområdene. Vi finner derfor indikatorer for samspill under flere av områdene som er beskrevet over.

Mediene vier stor plass til arbeidslivets synspunkter på kvaliteten av norsk høyere utdanning. NOKUT har imidlertid ikke systematisert uttalte synspunkter slik at de gir et godt empirisk grunnlag. Vårt inntrykk er at arbeidslivets oppfatninger ofte handler om dimensjonerings spørsmål og i mindre grad handler om kvaliteten og relevansen på utdanningene.

En god indikator for kvalitet på dette området ville kunne være hvorvidt institusjonene har velfungerende fora for kontakt og samarbeid mellom utdannings- og arbeidslivsarenaer. Utdanningsinstitusjonenes råd for samarbeid med arbeidslivet (RSA)⁵⁷ var tenkt å være slike fora. NOKUT har i en rapport dokumentert at kontakten og tilbakemeldingene mellom arbeidslivet og institusjonene ikke utnyttes optimalt, samt at RSA-ene opererer på et institusjonelt nivå med for lang avstand til studieprogrammene⁵⁸.

---

⁵⁵ NIFU arbeidsnotat 2016:10: <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2402016/1/NIFUarbeidsnotat2016-10%20.pdf>

⁵⁶ NOU 2016:3: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-3/id2474809/?ch=1&q=>

⁵⁷ Meld. St. 44-2008/09: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-44-2008-2009/id565231/?ch=1&q=>

⁵⁸ NOKUT rapport 2015-1:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/UA/2015/Haakstad_Jon_og_Kantardjiev_Kim_Arbeidslivsrelevans_i_h%c3%b8yere_utdanning_2015-1.pdf

Avtakerundersøkelser utført i forbindelse med NOKUTs programevalueringer av profesjonsutdanninger har vist at arbeidslivets oppfatninger av det faglige nivået og relevansen på utdanningene er mye mer nyansert enn det som vanligvis kommer fram i samfunnsdebatten. Avtakerundersøkelsen knyttet til evaluering av ingeniørutdanningen viste eksempelvis at store bedrifter ønsket å prioritere styrking av de grunnleggende ingeniørfagene som matematikk og fysikk, mens de små og mellomstore bedriftene i større grad ville prioritere mer generelle ferdigheter innen for eksempel prosjektledelse og økonomistyring⁵⁹.

Institusjonene utfører i økende grad arbeidslivsundersøkelser som brukes som grunnlag for videreutvikling av utdanningene lokalt. Flere institusjoner offentliggjør resultater fra slike undersøkelser. Dette kan gi en merverdi for andre utdanningsinstitusjoner og kan brukes som grunnlag for sammenstilling på et nasjonalt nivå. Bransjeorganisasjoner gjennomfører også enkelte tilsvarende undersøkelser. NOKUT mener likevel det er behov for en mer systematisk tilnærming til innsamling og analyse av slik informasjon på nasjonalt nivå (se kapittel 4).

Som vist til i kapittel 3.1.4 har vi også gode data om sysselsetting av ferdige kandidater gjennom NIFUs kandidatundersøkelser, men som nevnt gir de i liten grad informasjon på programnivået.

Relevante datakilder:

- NOKUT-rapport 2015-1. Arbeidslivsrelevans i høyere utdanning
- Avtakerundersøkelser i forbindelse med NOKUTs programevalueringer av profesjonsutdanninger
- Institusjonenes arbeidsgiverundersøkelser
- Institusjonenes kandidatundersøkelser
- NIFUs kandidatundersøkelser

3.7 Læringsmiljø

Hva er indikatorer på at institusjonene legger til rette for og skaper læringsmiljø som stimulerer til god læring? I et helhetlig læringsmiljø inngår fysiske, psykososiale, organisatoriske og digitale forhold – alle faktorer som kan påvirke studentens læring. Læringsmiljøet skal favne mangfoldet i studentmassen, uavhengig av kjønn, etnisk bakgrunn, religion eller funksjonsevne.

Gjennom Studiebarometeret får vi systematisk informasjon om studentenes overordnede vurderinger av det faglige og sosiale miljøet og infrastrukturen på programnivå. Mer detaljert informasjon er også tilgjengelig gjennom SHoT-undersøkelsen (Studentenes helse- og trivselsundersøkelse) som har blitt gjennomført av Studentsamskipnadene og TNS GALLUP i 2010 og 2014. Norgesuniversitetet har siden 2008 gjennomført undersøkelsen Digital tilstand, som gir oss informasjon om studentenes digitale læringsmiljø. Den siste undersøkelsen kom i juni 2015⁶⁰. Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser blant studenter gir god informasjon om studentenes økonomi, arbeid utenom studiene,

---

⁵⁹NOKUT Evaluering av ingeniørutdanning delrapport 4, 2008:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Norsk_utdanning/Evaluering/INGEVA/Rapporter/INGEVA_NOKUT_%20del%204%20Avtakerrapport.pdf

⁶⁰ Norgesuniversitetet 2015-1: <https://www.norgesuniversitetet.no/digital-tilstand-lansert>

boforhold, psykososiale forhold og trivsel samt sammenhengene mellom disse faktorene og studiegjennomføring på nasjonalt nivå⁶¹. Undersøkelsen har blitt gjennomført om lag hvert femte år.

Alle institusjoner er lovpålagt å ha læringsmiljøutvalg (LMU), med bred representasjon fra institusjonen, for å ivareta læringsmiljøet. Universell gjorde i 2012–2013 en nasjonal kartlegging av LMU-arbeid⁶² og planlegger å gjennomføre det hvert annet år. Institusjonene utfører også egne undersøkelser. Disse undersøkelsene gir verdifull informasjon om institusjonenes arbeid med læringsmiljøet.

Relevante kilder:

- Studiebarometeret
- Universell sin nasjonale undersøkelse fra 2012-2013
- Lærestedenes egne LMU-undersøkelser (ligger tilgjengelig på Universell sine nettsider)
- Lærestedenes egne studentundersøkelser
- Norgesuniversitetets digital tilstand
- SHoT – Studentenes helse- og trivselsundersøkelse
- SSBs levekårsundersøkelse blant studenter

3.8 Programdesign

Programdesign handler om hvordan studieprogrammene er satt sammen og hvordan sammensetningen skal lede fram til studentenes læringsutbytte. De viktigste indikasjonene på at et program er designet på en god måte vil være at studentenes læringsutbytte har et høyt faglig nivå og er relevant for det arbeidslivet programmet er innrettet mot. Slik sett må vurderingen av programdesign være en helhetlig vurdering med grunnlag i indikatorer for blant annet faglig nivå, relevans, læringsmiljø og læringsutbytte.

Alle studieprogrammer skal i dag beskrives gjennom krav til studentenes læringsutbytte, i henhold til nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk. Som nevnt tidligere har NOKUT gjennom kartlegging og evaluering funnet ut at mange fagmiljøer har utfordringer knyttet til dette. Det samme viser en tidligere evaluering av historisk-filosofiske fag⁶³. I tillegg til å tilfredsstille formelle krav bør gode læringsutbyttebeskrivelser gi god informasjon om det faglige nivået og relevansen på studentenes læringsutbytte i programmet. Gode læringsutbyttebeskrivelser forutsetter at studieprogrammet er bygd opp på en god måte, og læringsutbyttebeskrivelsene er slik sett en indikator på kvalitet i programdesign.

Vi har i tillegg tre mer konkrete kunnskapskilder som det er verdt å trekke fram. Av systematiske kilder har vi data fra Studiebarometeret som indikerer studentenes vurderinger av hvorvidt emnene i programmene henger sammen. Programdesign er også et sentralt tema i NOKUTs akkrediterings- og tilsynsprosesser. Kunnskap om programdesign og hvordan dette har betydning for kvalitet i de enkelte programmene framkommer i NOKUTs akkrediterings- og tilsynsrapporter. I og med at den norske modellen for kvalitetssikring av høyere utdanning ikke legger opp til systematisk re-akkreditering av

⁶¹ SSB notat 2011-43: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/levkarsundersokelse-blant-studenter-2010-2011>

⁶² Universellrapport 2014-1: <http://www.universell.no/filesare/filarkivroot/LMU-kartlegging2013.pdf>

⁶³ NOKUT rapport 2014: http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/Revidering%20-%20h%c3%b8yere%20utdanning/2014/Tilsyn_HF_mastergradsstudier_2014.pdf

studieprogrammer, vil oppdatert kunnskap om programdesign på programnivå være begrenset til programmer som er, eller nylig har vært, inne i en tilsynsprosess.

Relevante kilder:

- Studieprogrammernes læringsutbyttebeskrivelser
- Andre relevante indikatorer for faglig nivå, relevans og læringsutbytte beskrevet i kapittel 3.
- Studiebarometeret
- NOKUTs tilsynsrapporter

4 Initiativer for ny kunnskap

I dette kapittelet gjøres det rede for pågående og nye prosjekter som er rettet inn mot å tette kunnskapshull innenfor kvalitetsområdene beskrevet i kapittel 3. Kapittelet tar for seg prosjekter og initiativer i NOKUTs regi og prosjekter i regi av andre aktører som vi har oversikt over. I tillegg angir det NOKUTs ønsker for utvikling av datakilder og indikatorer. Gjennom pågående og nye prosjekter som for eksempel nasjonale deleksamener, internasjonal benchmarking av mastergrader og felles fagevalueringer i samarbeid med Forskningsrådet forventer vi ny kunnskap om blant annet det faglige nivået på norsk høyere utdanning, et område som har vært lite belyst. Det vil likevel være andre områder der vi fortsatt har behov for bedre data.

I tillegg til å utvikle nye indikatorer bør vi hele tiden arbeide for å videreutvikle og forbedre de mange datakildene vi i dag benytter som grunnlag for å vurdere kvaliteten på norsk høyere utdanning. I dette kapittelet oppsummerer vi derfor også forslag til videreutvikling av eksisterende indikatorer og datakilder.

4.1 Læringsutbytte

Karakterer

Institusjonenes og fagområdenes karakterbruk er i dag for ujevn til at karakterer er en god indikator for kvalitet på studentenes læringsutbytte i sine programmer. NOKUT ønsker at arbeidet med harmonisering av bruken av karakterskalaene videreføres både på det institusjonelle og det nasjonale plan.

Høsten 2014 fikk NOKUT i oppdrag fra KD å gjennomføre et pilotprosjekt med nasjonale deleksamener i høyere utdanning. Bakgrunnen for oppdraget er at eksamenene kan bidra til å gi samfunnet nyttig informasjon om studentenes kunnskapsnivå i utvalgte fag: lærerutdanning, sykepleieutdanning og revisorutdanning. Prosjektet skal dessuten gi det enkelte fagmiljøet mulighet til å sammenligne seg med tilsvarende fagmiljøer ved andre institusjoner og til å utvikle studiekvaliteten på grunnlag av dette. Erfaringene fra pilotprosjektet kan få betydning for flere utdanninger framover og være én måte å måle kvalitet på. Resultatet viser at det er mindre forskjeller både i karaktersettingen og i studentenes oppnådde læringsutbytte mellom programmer og institusjoner enn man

tidligere har trodd. Når det gjelder studentenes oppnådde læringsutbytte innen de utvalgte emnene som er inkludert i prosjektet, har dette en klar sammenheng med studentenes startkompetanse⁶⁴.

Resultatene indikerer også at det kan være mulig å utvikle kvantitative indikatorer som i større grad enn i dag gir et riktig bilde av studentenes læringsutbytte, på tvers av tilsvarende programmer og institusjoner. Det forutsetter at disse blir brukt på riktig måte og i kombinasjon med andre relevante indikatorer som startkompetanse.

UHR har sendt en rapport⁶⁵ om sensurordninger ut på høring. Denne foreslår at hovedprinsippene for sensur bør inngå i de sentrale kvalitetssystemene ved alle institusjoner og bør inneholde:

- minstekrav til antall sensorer og omfanget av ekstern sensur
- deltakelse i nasjonal samordning av karakterbruk og sensurarbeid
- evaluering av vurderingsordningen

NOKUT mener at evaluering av vurderingsordninger klart hører hjemme i institusjonenes kvalitetssystemer. Minstekravene til tall på sensorer og omfang av ekstern sensur bør omtales i institusjonenes eksamensforskrifter, som i dag. Samtidig er det viktig at institusjonene i sitt systematiske kvalitetsarbeid sjekker hvordan kravene i forskriftene etterfølges. Det samme gjelder punktet om deltaking i nasjonal samordning av karakterbruk og sensurarbeid. NOKUT bør kanskje i framtiden i sterkere grad systematisk etterspørre hvordan institusjonene arbeider for en felles forståelse av karaktersetting. Tilsammen er dette tiltak som alle kan bidra til at karakterbruken harmoniseres og at karakterer derfor kan bli en bedre indikator for læringsutbytte.

Læringsutbyttebeskrivelser

I tillegg til å tilfredsstille formelle krav skal studieprogrammets læringsutbyttebeskrivelser kunne si mye om det faglige nivået og relevansen på studentenes læringsutbytte. Selv om læringsutbyttebeskrivelsene i dag holder for ujevnt nivå, har de et potensial for å utvikles til en nyttig kvalitativ indikator for kvalitet på studieprogramnivå. En slik vurdering av læringsutbyttebeskrivelser må nødvendigvis utføres av eksperter innen de aktuelle fagfeltene. En ordning der programmets læringsutbyttebeskrivelser systematisk blir fagfellevurdert vil kunne være et virkemiddel som både kan bidra til å sette standarder for faglig nivå og relevans og sikre at beskrivelsene holder tilstrekkelig kvalitet til at de kan brukes som indikatorer for programkvalitet. Dette bør være en del av institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid, for eksempel i forbindelse med programevalueringer. NOKUT ønsker å utvikle virkemidler som kan bidra til dette, noe som omfatter utprøving av fagfellevurdering av studieprogrammets læringsutbyttebeskrivelser. Økt erfaring med utvikling av læringsutbyttebeskrivelser ved institusjonene og systematisk fagfellevurdering kan bidra til å utvikle læringsutbyttebeskrivelser til en nyttig og god indikator for utdanningskvalitet.

---

⁶⁴

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/H%c3%b8yere%20utdanning%20e2%80%93%20oppsummeringer/2016/Nasjonal_deleksamen_matematikk_for_GLU_delrapport_2_2016-4.pdf

⁶⁵ UHR: http://www.uhr.no/aktuelt_fra_uhr/rapport_om_sensurordningene_innen_hoyere_utdanning_-_horing

4.2 Studentenes læringsbane

Gjennomstrømming

Per i dag mangler rene gjennomstrømningsdata fordelt på studieprogram i offentlige statistikker og registre. Andel studenter som fortsetter til neste studieår, fullføring på normert tid og på normert tid pluss ett år er aktuelle forhold å registrere. Data om fullføring på normert tid og normert tid pluss ett år rapporteres til DBH, og NOKUT har forventninger til at de kan tilrettelegges for visning i DBH og på NOKUT-portalen.

Indikatorer for inntakskvalitet, gjennomstrømming, karakterer og læringsutbytte sett i sammenheng

Som vi har omtalt tidligere i denne rapporten bør vurderinger av utdanningskvalitet være helhetlige og basert på både kvantitative og kvalitative indikatorer. Videre arbeid med utvikling av læringsutbyttebeskrivelser, harmonisering av karakterbruk og tilrettelegging av data for studentenes gjennomstrømming er vesentlige elementer som kan bidra til at helhetlige vurderinger kan gjøres på et godt kunnskapsgrunnlag. Sammen med data om studentenes startkompetanse har disse indikatorene et potensial for å si relativt mye om kvalitet på studieprogramnivå. Karaktergivningen skal være knyttet til læringsutbyttebeskrivelser. Arbeidet med harmonisering av karaktersetning og kvalitets sikring av læringsutbyttebeskrivelser henger derfor sammen. Tilsvarende bør gjennomføring og frafall på programnivå sees i sammenheng med studentens forutsetninger (startkompetanse), forventningene som stilles (læringsutbyttebeskrivelser) og studentenes resultater (karakterer).

Underviseres og kandidaters oppfatninger av kvalitet

Studiebarometeret gir ikke informasjon om doktorgradskandidaters opplevelse av kvalitet i sine programmer. Evalueringer av kvaliteten på norsk doktorgradsutdanning (gjennomført av NIFU og Forskningsrådet) ser i liten grad på kandidatenes egne oppfatninger. Vi har derfor begrenset informasjon om doktorgradskandidatenes stemme, både på programnivå og på nasjonalt nivå. NOKUT vil vurdere å ta initiativ til at det gjennomføres en nasjonal kartlegging av doktorgradsstudentenes opplevelse av kvalitet i egne programmer. I og med at antall doktorgradskandidater per program i de fleste tilfeller vil være lavt bør trolig en slik kartlegging rette seg mot høyere nivåer som fagfelt og institusjoner.

Som beskrevet i kapittel 3 har det tidligere ikke blitt gjennomført systematiske nasjonale kartlegginger av lærernes oppfatninger av kvalitet i høyere utdanning. Slik informasjon forventes å gi verdifull informasjon i arbeidet med å heve utdanningskvaliteten.

Informasjon fra lærerne kan også gi et mer nyansert helhetsbilde av situasjonen ved utdanningene siden det i dag i stor grad er studentenes stemme som dominerer, f.eks. gjennom Studiebarometeret. I 2016 gjennomførte NOKUT et pilotprosjekt der målsettingen var å supplere studentenes svar i Studiebarometeret med underviserens oppfatninger av kvalitet i de programmene de underviser i. Piloten omfattet ca. 6000 undervisere på utvalgte utdanningstyper ved 25 institusjoner. Resultatene skal offentliggjøres i en nettbasert portal. Hvilke data fra undersøkelsen som kan vises avhenger av

svarinngang, men NOKUT tar sikte på å vise resultater fordelt på utdanningstype, fagfelt og institusjonsnivå.

NIFUs kandidatundersøkelse er en svært god kilde til informasjon om ferdig utdannede kandidaters oppfatninger om kvalitet i masterutdanningene. Verdien av denne kandidatundersøkelsen kan etter NOKUTs oppfatning styrkes ved at de i tillegg tar for seg bachelorutdanningen som selvstendig utdanning, og ved at grunnlagsdata fra undersøkelsen i større grad gjøres åpent tilgjengelig for analyse ved institusjonene, for NOKUT og for andre relevante aktører.

Internasjonalt faglig nivå og internasjonalisering

For å få kunnskap om hvorvidt norske utdanninger holder et høyt internasjonalt nivå, foretar enkelte institusjoner fagfellellevurderinger av egne studieprogram, eller de foretar benchmarkingsstudier av egne studieprogram mot tilsvarende program ved utenlandske institusjoner. Dette er gode virkemidler både for å sikre og for å utvikle kvalitet ved institusjonene. NOKUTs erfaring fra evalueringer av institusjonenes kvalitetssystemer indikerer at disse virkemidlene ikke brukes systematisk ved alle institusjoner. Det er derfor behov for å gjennomføre tilsvarende prosjekter i nasjonal regi.

Kunnskapsdepartementet har gitt NOKUT i oppdrag å utvikle og prøve ut et opplegg for benchmarking av norske studietilbud på mastergradsnivå med tilsvarende studietilbud i utlandet gjennom fagfellellevurdering. NOKUT gjennomfører utprøvingen i løpet av 2016 og 2017 for fagene samfunnsøkonomi og biologi, i samarbeid NOKUTs søsterorganer i Sverige (UKÅ) og Nederland (NVAO). De overordnede målsettingene for prosjektet er:

- Framskaffe kunnskap om systematiske likheter og forskjeller samt styrker og svakheter mellom masterutdanninger i de fire landene. Det er ikke et mål å foreta rangering av programmene.
- Bidra til kvalitetsheving blant deltagende programmer, gjennom benchmarking mot internasjonale og relevante utdanningsmiljøer innen ulike områder for kvalitet.
- Bidra til utvikling av metodikk for benchmarking av studieprogrammer på tvers av land.

Forskningsrådet har siden slutten av 1990-tallet gjennomført jevnlige og systematiske fagevalueringer av kvaliteten på norsk forskning. Dette har vært viktig for utvikling av nasjonal forskningspolitikk og utvikling av kvalitet i de enkelte forskningsmiljøene. Kunnskapsdepartementet har nå gitt NOKUT og Forskningsrådet oppdrag om å utvikle en modell for fagevalueringer der vurderinger av kvaliteten på både utdanning og forskning inngår. Evalueringene vil ha spesiell oppmerksomhet på samspillet mellom forskning og utdanning. NOKUT har store forventninger til at slike kombinerte evalueringer i framtiden vil kunne gi svært verdifull informasjon om hvordan norsk høyere utdanning står seg internasjonalt og være et kraftfullt virkemiddel for kvalitetsutvikling lokalt ved institusjonene.

Som beskrevet i kapittel 3 finnes det en rekke indikatorer i DBH og i NOKUT-portalene som kan bidra til å tegne et bilde av fagmiljøenes forutsetninger for å tilby utdanning på høyt internasjonalt nivå. Dette gjelder i første rekke indikatorer for FoU-aktivitet og for kompetanseprofil som er tilgjengelig på institusjon- og fagfeltnivå. Disse indikatorene rapporteres på individnivå fra og med 2015. NOKUT har forventninger til at de i større grad enn tidligere kan brukes på nivåer som er nærmere studieprogrammene. NOKUT mener derfor at Kunnskapsdepartementet og DBH bør prioritere å

tilrettelegge disse dataene, ikke bare til forskningsformål, men også for vurderinger av kvalitet på studieprogramnivå.

Som beskrevet i 3.1.5 finnes det en rekke kvantitative indikatorer for å måle omfanget av internasjonalisering for norsk høyere utdanning og forskning, men som i liten grad sier noe om den faktiske kvalitetsdimensjonen ved internasjonalisering. NOKUT er kjent med at Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) har etablert et prosjekt der den langsiktige målsettingen er å utvikle indikatorer for å vurdere effekten av de ulike virkemidlene som brukes for å fremme internasjonalisering. Dette kan bidra til mer nyanserte og presise vurderinger av ulike sider ved internasjonalisering som kvalitetsfremmende tiltak ved norske universiteter og høyskoler.

4.3 Utdanningsfaglig kompetanse

Kompetanseprofil blant vitenskapelig tilsatte

Som beskrevet i kapittel 3 er kvantitative indikatorer for de vitenskapelig tilsattes kompetanseprofil og FoU-aktivitet tilgjengelige via DBH/NOKUT-portalen og godt utviklet på institusjons- og fagfeltnivå. Som nevnt i kapittel over rapporteres de relevante dataene på individnivå, og NOKUT har forventninger til at Kunnskapsdepartementet og DBH prioriterer arbeidet med å tilrettelegge dataene for bruk som kvalitetsindikatorer på nivåer nærmere studieprogrammene.

Den utdanningsfaglige komponenten i det å kvalifisere seg til vitenskapelig stilling er høyst usikker, og de ovenfor omtalte indikatorene har derfor begrenset verdi. Ved økt satsing på UH-pedagogisk kompetanse som meritterende for kvalifisering til vitenskapelig stilling, vil indikatoren få større verdi på dette området.

Det er et økt fokus på å etablere systemer for merittering av vitenskapelig tilsatte basert på utdanningsfaglig kompetanse i sektoren. Dette har nylig blitt konkretisert gjennom et samarbeidsprosjekt mellom UiT Norges arktiske universitet og NTNU om utvikling av et system for individuell merittering av faglig tilsatte med grunnlag i pedagogisk kompetanse og dokumenterte utdanningsresultater⁶⁶. Her foreslås det en modell for individuell merittering på ulike nivå, basert på kriterier for vurdering av utdanningsfaglig kompetanse og utdanningsresultater. Institusjonenes høringsinnspill til Kunnskapsdepartementet i forbindelse med Kvalitetsmeldinga tyder på at flere institusjoner ønsker å satse på tilsvarende opplegg. Dersom systemer for vurdering av utdanningsfaglig kompetanse og merittering videreutvikles ved norske høyere utdanningsinstitusjoner, vil disse også kunne utvikles til gode indikatorer for den utdanningsvitenskapelige kompetansen som finnes ved institusjoner og fagmiljø.

Undervisning i et faglig fellesskap

Selv om lokale studentevalueringer og Studiebarometeret gir grunnlag for oppfølging, er kvalitet i undervisningen i stor grad fortsatt en «privatsak» for den enkelte lærer. Det er derfor interessant å diskutere også andre typer virkemidler for oppfølging enn store kartlegginger og vurdering gjennom

⁶⁶ NTNU/UiT Norges arktiske universitet 2016: <https://www.ntnu.no/documents/1263030840/1268058549/Innsats+for+kvalitet++Forslag+til+et+meritteringssystem+for+undervisning+ved+NTNU+og+UiT+Norges+arktiske+universitet.pdf/aadea128-638f-4e2f-8516-5a2ffa54b87a>

kvantitative indikatorer. I dag skjer eventuell kollegavurdering/evaluering av undervisning og utdanning på lokalt initiativ ved institusjonene. NOKUTs erfaring gjennom evaluering av institusjonenes kvalitetssystemer indikerer at kollegaveiledning er et lite brukt virkemiddel. Det er verdt å merke seg at sentrene for fremragende undervisning (SFU-ene) har tatt store skritt framover på dette området, og det kan være mye å lære fra erfaringene deres⁶⁷. I lys av disse erfaringene ønsker NOKUT å rette institusjonenes oppmerksomhet mot dette temaet. Vi vil også vurdere hvorvidt vi kan bidra til å få på plass et mer systematisk opplegg for kollega-/fagfelleevaluering av undervisningskvalitet. Dette kan for eksempel gjøres ved å stille relevante krav til institusjonenes kvalitetsarbeid og kvalitetssystemer. Slike fagfelleevalueringer kan også benyttes som kvalitetsindikatorer.

Utdanningsledelse

God utdanningsledelse er sentralt for å lykkes med å etablere og drive utdanning av høy kvalitet, men er etter NOKUTs mening et kvalitetsområde som er lite analysert. Eksisterer det sentrale faktorer som kjennetegner god utdanningsledelse? Som et virkemiddel for å framskaffe bedre kunnskap har et internasjonalt forskningsmiljø på oppdrag fra NOKUT analysert hvilke faktorer som har betydning for å etablere en god kvalitetskultur ved universiteter og høyskoler⁶⁸. Et hovedresultat fra forskningsprosjektet er at god utdanningsledelse er kritisk viktig. Faktorer som har betydning er blant annet gode beslutningsstrukturer, en lederstol som både tydeliggjør en visjon og oppmuntrer til initiativ nedenfra, at lederne på alle nivå tydelig signaliserer vilje og støtte til å motivere ansatte ved å gi tid og insentiver til å utvikle utdannings- og undervisningskvalitet, og at det etableres arenaer for et faglig fellesskap knyttet til diskusjon og erfaringsutveksling om virkemidler som fremmer utdanningskvalitet. Prosjektet gir nyttig informasjon om hva utdanningsledelse betyr på ulike nivå og hvordan utdanningsledere kan bidra til å lykkes med å skape en sterk kvalitetskultur.

4.4 Samspill med samfunnet

Kunnskapsdepartementet har nylig utlyst et forskningsprosjekt for å få utført en nasjonal kartlegging av hvordan arbeidsgivere vurderer kandidater med høyere utdanning⁶⁹. Kartleggingen skal ta for seg ulike sektorer og yrkesgrupper, belyse regionale forskjeller med hensyn til kompetansebehov og tilfredshet med kandidatene og være av et omfang som gjør at resultatene kan brytes ned på institusjonsnivå og ulike utdanningsområder. Prosjektet forventes å gi verdifull informasjon til arbeidet med kvalitetsutvikling både på nasjonalt og på institusjonelt nivå. For å sikre optimal utnyttelse av data fra prosjektet, mener NOKUT de bør gjøres tilgjengelig for analyse ved UH-institusjonene, for NOKUT og andre relevante aktører.

I tillegg mener NOKUT at det er behov for å kartlegge arbeidslivets oppfatninger av utdanningskvalitet på en mer systematisk måte. Dette vil gjøre det mulig å sammenholde arbeidslivets oppfatninger av kvalitet med studenters og underviseres oppfatninger, i tillegg til at det vil være mulig

---

⁶⁷ NOKUT rapport 2015-3:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/UA/2015/Keller_Lid_Helsestetth_Research_as_foundation_for_education_Centres_of_Excellence_and_good_practices_03-2015.pdf

⁶⁸ Kottmann A, Huisman J, Brockerhoff L, Cremonini L, Mampaey J (2016):

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/UA/2016/SFU/How_can_one_create_a_culture_for_quality_enhancement.pdf

⁶⁹ <https://www.doffin.no/Notice/Details/2015-158390>

å analysere trender over tid. NOKUT ønsker derfor at det på sikt skal etableres en systematisk og nasjonal kartlegging av arbeidslivsrepresentanternes oppfatninger av kvalitet i utdanning på lavest mulig nivå. Med unntak for de store profesjonsutdanningene er det lite realistisk å sikte mot programnivået, men det bør i mange tilfeller være mulig å gjennomføre på fagområde/faggruppenivå. For å sikre at data fra en slik undersøkelse blir utnyttet på en god måte, bør dataene som samles inn og analyseres gjøres tilgjengelig i en offentlig portal.